

אחדות

XXIX. ÉVFOLYAM, 121. SZÁM • 2019. AUGUSZTUS • 500 Ft
5779. ÁV • מנחם אב תשע"ט • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

**A HOLDRASZÁLLÁS A TEREMTŐ
NAGYSÁGÁNAK BIZONYÍTÉKA**

MITŐL „ZSIDÓ” A (ZSIDÓ)-
KERESZTÉNY EURÓPA?

KÖVES SLOMÓ rabbi a zsidóság
és a kereszténység kapcsolatáról

„NEM AZ ANTISZEMITIZMUS TETT ZSIDÓVÁ” – HELLER ÁGNESre emlékezünk

KEDVES OLVASÓ!

Az egyik kedvenc összeesküvés-elméletem, hogy a holdraszállás nem is történt meg, csak eljátszották. Persze, hát hogyné, így történt volna, átverés az egész: csak éppen annyira maximalisták voltak, hogy eredeti helyszínen forgatták a hamisított filmeket – mondja a cinikus énem. Ebben a számban nem lesznek összeesküvés-elméletek, de lesz holdraszállás – természetesen zsidó szempontból.

Az egyik legizgalmasabb dolog számomra a zsidóságban az, ahogy teljesen modern kérdésekre is megtalálható egészen régi iratokban a válasz. Nem a valóságot idomítjuk az elveinkhez és nem az elveinket hajtjuk a valóság igájába, hanem megkeressük a kettő közt a kapcsolatot: addig rakosgatjuk a kirakós darabkáit, amíg azok egy egészé simulnak össze. A Tórában minden le van írva, mondják bölcseink, csak meg kell találni. Legyen szó környezetvédelemtől, holdraszállásról, modern eszközökről, utazásról vagy kultúráról – a zsidóság kérdez, kutat és megleli a válaszokat ott, ahol évezredek óta várják az idejüket.

A tudás az élet kérdéseivel kezdődik, a tudásszomjjal, ami arra hajt, hogy felfedezzünk, kutassunk, tovább kérdezzünk – majd elérjük a tudást, birtokba vegyük és felhasználjuk. A tudás olyan kincs, amit nem könnyű megszerezni és felbecsülhetetlen értéke van.

A lubavicsi rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi egész életét annak szentelte, hogy a tudást eljuttassa mindenkihez – nem véletlen, hogy évtizedek óta a születésnapján ünneplik az Amerikai Egyesült Államokban az Education and Sharing Day-t, vagyis az Oktatás és a tudás megosztásának napját. Ugyanis megszerezni a tudást fontos dolog – de talán még fontosabb biztosítani, hogy másokhoz is eljuthasson, avagy mások is hozzájuthassanak.

Lassan véget ér a nyári szünet, tudatunkba bekúszik a megváráásra váró tanzerek listája, a kinőtt cipők problematikája, a különórák megszervezésének logisztikai kérdései. Miközben ezeket szervezzük és rendezzük, jusson eszünkbe, hogy amire nekünk már nincs szükségünk (így például a megvett, de fel nem használt füzetek, a megunt, de még jó állapotú tolltartók, a szinte hordás nélkül kinőtt tornacipők), az másnak lehetőséget adhat a nyugodt és eredményes tanulásra. Ha pedig így is, úgy is otthagyjuk a papírboltban egy tehén árát beiskolázás címén – akár vehetünk is egy-két plusz füzetet, amit eljuttathatunk a rászoruló gyerekeknek. Juttassuk el őket segítő szervezeteknek, például a Cedek Szeretetszolgálatnak, tudni fogják, hol van ezeknek a legjobb helye.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

*A holdraszállás
a Teremtő nagyságának
bizonyítéka*

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Bárucl rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

ZSIDÓ ÚT A HOLDRA
„A Tóra – melyben minden
kérdésre megtalálható az
adekvát válasz, még akkor
is, ha az adott időpontban
ezek a kifejezések nem
voltak ismertek – nem tiltja
sem a világűr kutatását, sem
az űrutazást.”

7. oldal

12. oldal

MITŐL „ZSIDÓ”
A (ZSIDÓ)-KERESZTÉNY EURÓPA
„A zsidóság szerint azonban,
legyen bármennyire is kívánatos
dolog a boldogság, önmagában
mégsem lehet cél.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Holdraszállástól az adakozásig
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A holdraszállás a teremtő
nagyságának bizonyítéka

HOHMECOLÓ

- 71 Zsidó út a Holdra
Cháná Deutsch összeállítása
- 81 Az űr-háláchák kora

JIDDISKÁJT

- 111 Mi a kapcsolat a Hold fázisai
és a zsidóság között?
- 121 Mitől „zsidó”
a (zsidó)-keresztény Európa?
Köves Slomó rabbi írása

KILE

- 161 „Nem az antiszemitizmus
tett zsidóvá”
Heller Ágnesre emlékezünk
- 191 Waldsee 1944: auschwitz
levelezőlapokból nyílt kiállítás

27. oldal

JOGTALAN ÉS JOGOS ZSIDÓK
AZ AKADÉMIA SORAIBAN
„Ballagi a »jogtalan zsidók« sorát
kezdte: nem voltak polgári jogai;
vallási tekintetben pedig még 55
évet kellett várni a recepcióig”

- 221 Közösség a ködben
Závada Pál: Hajó a ködben
című könyvének recenziója
- 241 A Dachauba hurcolt magyar
úr, aki felszólalt
a zsidótörvények ellen
- 271 Jogtalan és jogos zsidók
az akadémia soraiban
A Magyar Tudományos
Akadémia első száz éve
zsidó szemmel 1. rész
Cseh Viktor írása

MISPÓHE

- 301 Mi kerül a kóser
(űr)piknik-kosárba?

ÉCESZGÉBER

- 321 Környezettudatosság
vagy konzumidiotizmus
mit mond a háláchá
#műanyagmentesjúlius-ról?
Steiner Zsófia írása
- 341 Ábrahám felfedezi az
égitesteket; Az elégedetlen Hold
Dénes Anna meséje

TÍZEZER ZSIDÓ KAPOTT PORTUGÁL ÁLLAMPOLGÁRSÁGOT

A portugál kormány 2015-ben törvényben rögzítette, hogy a területéről ötszáz évvel korábban kiűzött zsidók leszármazottai felvehetik a portugál állampolgárságot, amennyiben bizonyítani tudják jogosultságukat. A törvény életbe lépése óta 33 000 ember nyújtotta be igényét, ennek közel egyharmadát fogadták el a hatóságok.

A jelentkezők elsősorban Izraelben, Törökországban, Brazíliában és Venezuelában élnek. Az érdeklődés tavaly volt a legmagasabb, amikor 4289 izraeli nyújtott be kérelmet.

A portugál állampolgársághoz jutó zsidók száma a jövőben feltehetően tovább növekszik majd, mert a portugál törvény érvényben marad, ellentétben a 2019-ig érvényes spanyol jogszabállyal. Az izraeliek elsősorban az Európai Unió és a Schengeni Egyezmény kínálta előnyök miatt folyamodnak spanyol és portugál állampolgárságért.

A NEW YORK-I ORTODOX NEGYEDBEN ÉLNEK A LEGTOVÁBB AZ EMBEREK

A New York-i városi önkormányzat egészségügyi hivatala által megosztott adatok szerint az ortodox zsidók által lakott brooklyni Borough Parkban a legmagasabb a várható élettartam: 84,6 év, míg a New York-i átlag csak 81,2. Borough Parkban él a legnagyobb, Izraelen kívüli ortodox közösség; összesen több mint 150 000 fő.

Itt a legnagyobb a gyermekvállalási kedv és itt a legalacsonyabb a csecsemőhalandóság is egész New Yorkban. Ugyanakkor itt a legmagasabb a szegény családok aránya. Az emberek egészségi állapota így is jobb, mint a városi átlag: kevesebb a túlsúlyos, cukorbeteg és magas vérnyomással küzdő ember, és kevesebben is dohányoznak. A Borough Park a város harmadik legbiztonságosabb negyede. A rendfenntartásban a vallásos zsidók által működtetett Shomrim (Őrök) egyesület tagjai segítik a rendőrséget.

ALEFKIDS TÁBOR: KAPCSOLAT BADACSONYTOMAJON

Az ötödik éve működő Alefkids badacsonytomaji nyári táborban minden évben másfél hétre az EMIH ifjúsági szervezete építi fel saját világát, ami az adott év témája köré épül fel. Ebben az évben Izraelből érkezett ifjúsági vezetők csatlakoztak az Alefkids madricháihoz, és egy olyan világot hoztak létre, ami igazán izgalmas és vonzó a mai gyerekeknek: a tábor témájául a kapcsolatot választották, amit különböző mobiltelefonos applikációk mentén dolgoztak fel a gyerekekkel – tudtuk meg az egyik szervezőtől, *Rapi-Legény Zsuzsannától*, aki az Alefkids kétéves ifjúsági vezető-képzését, az MKZ-t vezeti.

„Idén újdonság volt, hogy az MKZ végzős növendékeit önállóan szerveztek programot délutánonként a gyerekeknek. Ez a gyakorlati képzésük zárása: éles helyzetben kellett kipróbálni magukat, játékot kellett kezdeményezni, figyelmet fenntartani, játékokat készíteni, ahhoz a szükséges anyagokat beszerezni és így tovább. Óriási tempó volt, táborozó gyerekekből hirtelen táboroztató madrichok lettek.”

ORTODOX ZSIDÓ NŐ VEZETI MAJD AZ AMERIKAI KIBERBIZTONSÁGI ÜGYNÖKSÉGET

Anne „Chani” Neuberger Brooklyn hászid negyedében nőtt fel és szülei is azon a repülőn ültek,

amelynek az utasait a Moszad az entebbei reptéren szabadította ki 1976-ban.

Neuberger már egy évtizede a Nemzetbiztonsági Ügynökség kötelékében szolgál. Többek között részt vett az ügynökség kiberbiztonsági részlegének felállításában és ő felügyelte a 2018-as időközi választások kiberbiztonságát is. Neuberger korábban szolgált az amerikai tengerészetnél és dolgozott az amerikai hadügyminiszternek is.

A 43 éves Neuberger a Columbia Egyetemen végzett és mellékállásban egy olyan jótékonysági szervezetet vezet, amely elvált ortodox anyákon segít, mostantól pedig az amerikai kiberbiztonsági hivatal vezetője lesz. A Neuberger-család egyike az Egyesült Államok 100 leggazdagabb családjának.

A HOLDRASZÁLLÁS A TEREMTŐ NAGYSÁGÁNAK BIZONYÍTÉKA

50 éve lépett az első ember a Holdra. Bár sokak számára ez azt jelentette, hogy az emberiség az egész világot uralni tudja, a lubavicsi rebbe, az áldott emlékű Menachem Mendel Schneerson rabbi másként vélekedett.

A TUDÓSOK IS TÉVEDHETNEK

A Rebbe két fárbrengen (hászid összejövetel) alkalmával beszélt a témáról egyszer a holdpályára állás után, másodszer pedig a holdraszállást követően. A Rebbe, mint máskor is, sajátos, más vallási vezetőktől eltérő megközelítésével sokak számára megvilágította és perspektívába helyezte ezt a kétségtelenül hatalmas teljesítményt. Nem tagadta az esemény jelentőségét, nem elmélkedett a küldetés értelmetlenségéről a társadalmi felelősségvállalás tekintetében, mint azt sok más vallási vezető – zsidó és nem-zsidó egyaránt – tette. Váratlan megközelítése igazi talmudi fordulatot jelentett az események értelmezésében.

A Rebbe elismerte, hogy a holdraszállás nagy lépést jelentett az emberiségnek, ám ezzel együtt az ember nem törölheti el Istent, épp ellenkezőleg! Éppen akkor ismerjük meg a Teremtő nagyságát, ha megismerjük a teremtés nagyszerűségét. Ha látjuk, hogy milyen fantasztikus teljesítményekre képes embert teremtett, azt is megértjük, mennyivel nagyobb az az Erő, mely ezt a teremtményt létrehozta, és intellektust adott neki. Ugyanakkor, mondta a Rebbe, ugyanez az oka annak, hogy a szokásosnál is szerényebbnek kell lennünk. A sikeres holdraszállás azt is megmutatta, hogy a tudósok tévedhetnek. Ha oly sok nagynevű kutató kételkedett a holdraszállás lehetőségében, és ennek ellenére mégis sikerült, hány olyan híres kutatás lehet még, amely téved?

EMELJÉTEK FEL SZEMEITEKET!

Ha látni akarjuk a Teremtő nagyszerűségét, az ég felé emeljük a szemünket, ahogy Jesája könyvében (40:26)

olvassuk: „Emeljétek fel a magasba szemeiteket és lássátok, ki teremtette ezeket?” Ha már lentől nézve megvilágosodást jelentenek az ember számára, mondja a Rebbe, mennyivel inkább akkor, ha fentről tekinthetünk a csillagokra, galaxisokra, illetve magára a Földre. Ha látjuk a teremtés hatalmasságát, új szinten értelmezhetjük Teremtőnk végtelenségét és saját halandóságunkat, esendőségünket, kicsiségünket az Ő színe előtt, ahogy Dávid király mondja:

„Midőn látom egeidet, ujjaid művét, holdat és csillagokat, melyeket megszilárdítottál, mi a halandó, hogy megemlékszel róla, és az ember fia, hogy gondolsz reá?” (Zsoltárok 8:4.)

Ha viszont ez így van, akkor éppen, hogy nem lehet olyan nemzedék, mely inkább felismerheti az Örökkévaló nagyságát és vele együtt az ember kicsiségét, mint éppen az első úrutazások nemzedéke.

A TECHNIKAI HALADÁS SZOLGÁLHAT SPIRITUÁLIS CÉLOKAT

A Rebbe reakciójából levonhatjuk a következtetést, hogy a technikai haladás, ha megfelelően közelítünk hozzá, isteni, spirituális célokat is szolgálhat, és ezért jó. A másik üzenet pedig, hogy nem kell a saját teljesítményünket lekicsinyíteni, hiszen Isten nem lesz attól kisebb, hogy mi magunk növekedünk. Éppen ellenkezőleg, minél magasabb szintre kerülünk, annál jobban értjük a körülöttünk levő világot, és annál világosabban látjuk az Örökkévalót a világ minden egyes részletében.

A Rebbe egyébként már évekkel a holdraszállás előtt is beszélt ezekről az elvekről, még abban az időben,

amikor az űr meghódítására készülődtek a tudósok. Egy 1961. május 8-án kelt leveléből idézünk a témával kapcsolatban:

„NINCS ITT ELLENTMONDÁS”

„Megkaptam levelét, melyben arról az Ön szerint nyilvánvaló ellentmondásról ír, mely a legutóbbi, az űrutazásra vonatkozó tudományos erőfeszítések – különösen a Hold elérése – és a Tóra szavai között feszül, mivel azt olvashatjuk: 'Az Egek Istenhez tartoznak, és a földet gyermekeinek adta.'”

„Valójában nincs itt semmiféle ellentmondás, amennyiben a 'föld' szót nem annak legszűkebb értelmében veszi, és nemcsak a mi bolygónkra vonatkoztatja, hanem a valós értelmében, ahogyan az idézett szakaszban is megfelelő, melybe beletartozik az atmoszféra, valamint az egész fizikai világegyetem, melyben az emberiség létezik és mely közvetlen hatással bír rá nézve. Nem

keverhetjük össze az Egeket a bolygókkal. A csillagok, bolygók, Hold stb. nem tartoznak az 'Egek' megnevezés alá, mivel az Ég valami spirituálisat jelent, míg a bolygók fizikai létezők és a fizikai világegyetemhez tartoznak.”

„A TÓRA MAGA AZ IGAZSÁG”

„Az a tény, hogy az Örökkévaló megteremtette az úgynevezett égitesteket, hogy szolgálják a világunkat, fényt, meleget és energiát adjanak neki, és azokat az égre helyezte, bizonyos távolságra a Földünktől, nem jelent akadályt arra nézvést, hogy az ember megpróbálja megismerni őket. Ugyanígy, ha a Tóra azt mondja, hogy Isten azért helyezte a Holdat az égre, hogy fényt adjon a Földnek, ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy az ember valamikor a jövőben holdra szálljon. Az a szakasznak, hogy 'Az Egek Istenhez tartoznak' stb., úgy értelmezhető, hogy míg az Örökkévaló mindenütt jelen van, többek között az Egekben is, addig az embert a fizikai világegyetemben helyezte el, az ember ennek a része, és így a lehető legtöbbet kell kihoznia belőle mindaddig, amíg csak élet van a Földön. A szóban forgó tudományos kísérletekben és eredményekben semmi olyan nincsen, ami ellentmondana a Tórának, és ennek még a veszélye sem áll fenn, hiszen a Tóra maga az Igazság.”

M. Schwartz

ZSIDÓ ÚT A HOLDRA

Az ember, természetes kíváncsiságánál fogva, időtlen idők óta érdeklődik az égitestek és a világűr iránt. A zsidó gondolkodás szerint azok a kutatások, melyek az emberiséget előre viszik, pártolandók. A Tóra – melyben minden kérdésre megtalálható az adekvát válasz, még akkor is, ha az adott időpontban ezek a kifejezések nem voltak ismertek – nem tiltja sem a világűr kutatását, sem az űrutazást. Maga a helyzet azonban számos kérdést felvet a mai kor embere számára. A Tóra törvényei a világűrben is érvényesek, de tudni kell, hogy melyiket hogyan kell alkalmazni. Ilán Rámon 16 évvel ezelőtti, szerencsétlenül végződött űrutazása volt az első alkalom, amikor a teoretikus kérdés gyakorlati problémává vált. CHANA DEUTSCH ÖSSZEÁLLÍTÁSA

MINDEN ZSIDÓ ÉS MINDEN IZRAELI KÉPVISELETÉBEN

2003. január 16-án indították 28. útjára a Columbia űrsiklót. A felszállás során a burkolat kissé megsérült. A pályára állításnál ez nem okozott gondot, ám amikor két héttel később, február 1-jén (svát hó 29) vissza akartak térni a Földre, akkor – a sérült hővédő réteg miatt – a légkörbe belépve, 16 perccel a tervezett földet érés előtt az űrsikló darabokra hullott. A rajta utazó hét űrhajós, köztük az első izraeli űrhajós, az Iz-

raeli Légierő egyik vadászpilótája, Ilán Rámon életét vesztette.

Rámon, annak ellenére, hogy ő maga nem volt vallásos, első izraeli űrhajósként fontosnak tartotta, hogy a zsidóságot jelképező tárgyakat vigyen magával. „Úgy érzem, minden zsidót és minden izraelit képviselek” – mondta. Csomagjában kóser étel, kidus serleg, szögesdrótból készült mezua és egy holokausztűlélőtől kapott, miniatűr tóratekercs is helyet kapott, valamint a holokauszt egy fiatal áldozata, Petr Ginz Hold-

Kiképzésen a Columbia legénysége (FORRÁS NASA)

béli táj című rajza és a Rebbe egy dollárja is.

MICVÁK AZ ŪRZEN

A judaikák mellett fontos volt számára, hogy az ūrben lehető legjobb betartsa a tórai törvényeket. A kóserság törvényei minden rabbi szerint ugyanúgy vonatkoznak egy ūrutazóra, mint a földön élő emberekre. A szombat azonban bonyultabb kérdés.

Az idő a zsidó hagyomány egyik alapvető tényezője. Számos parancsolat csak a nap, hét, hónap vagy év, esetleg még annál is nagyobb időegységek bizonyos szakaszaiban érvényes. Hogy lehetséges mindezeket betartani az ūrben, mihez képest számolják a napokat, mikor van reggel, este vagy mikor jön be a szombat?

A Tórából (1Mózes 1:14.) tudjuk, hogy a Nap és a Hold nem meghatározója, csupán jele egy napnak. Egyes vélemények szerint a Föld körüli pályán keringő jármű zsidó utasainak a „megfigyelhető” napokat kell követnie. A Földet az ilyen eszközök nagyjából 90 perc alatt kerülnek meg, ami 24 óránként 16 „napot” jelentene, vagyis egy rajtuk utazó zsidó férfi 90 percenként rakhatna tfilint és 24 órán belül kétszer ünnepelhetne szombatot (természetesen tfilinrakás nélkül). Mivel ez képtelenség, a legtöbben elutasítják ezt a lehetőséget. A rabbiok – hasonló okoknál fogva – azt a lehetőséget is elvetik többnyire, hogy az időhöz kötött micvákat az ūrhajósok azon helyek szerint tartásuk be, melyek fölött éppen elrepülnek.

(folytatás a 10. oldalon)

AZ ŪR-HÁLÁCHÁ KORA

llán Rámon utazása azonban csak az első, ám nem az egyetlen olyan kapcsolatos háláchikus kérdéseket vont maga után. Izraeli tudósok ez nem szállító ūrhajót a Holdra. Az akció végül az utolsó pillanatban megérés helyett becsapódott, és a működtetői elveszítették vele a kapcsolattalansággal szolgált. De kezdjük a történetet az elején.

ŪRKUTATÁS ZSIDÓ FILANTRÓPOK TÁMOGATÁSÁVAL

Az ūrhajó két izraeli vállalat, a SpaceIL és az Israel Aerospace Industries közös projektje volt, 110 millió dolláros költségvetését szinte kizárólag ismert zsidó filantrópok adományából finanszírozták. Az üzemanyag nélkül mindössze 160 kg-ot nyomó, négylábú ūrhajó volt az eddigi legkisebb és legolcsóbb jármű, mely a Holdon landolt volna, és Izrael lett volna a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Kína után az első ország, melynek sikerült ūrhajót juttatnia a Holdra. A kilövésre szintén a floridai Cape Canaveralban került sor. A jármű a Berésit (kezdetben) nevet kapta (ezt a címet viseli a Tóra első könyve). A nevet a SpaceIL által kiírt szavazás keretében választották ki az izraeliek.

A projekt egyik vezetője a 68 éves, matematikusként és mérnökként dolgozó Alex Friedman volt, aki a Szovjetunióból menekült Izraelbe. Megbecsült kutató és a Chábád-mozgalom tagja. Olyan ember, aki a szovjet elnyomással és az antiszemitizmussal dacolva vallásos zsidó maradt és kiemelkedő tudóssá vált. Életének első évtizedeit folyamatos rettegésben töltötte, mert zsidó hagyományokhoz ragaszkodó életmódját titokban kellett tartania még a szomszédok előtt is, nehogy feljelentsék a hatóságoknál. A család 1970-ben vándorolhatott ki Izraelbe. Friedmann akkor húsz éves volt, bevonult, később pedig részese lehetett az izraeli ūrprogramnak. Elvégezte a jeruzsálemi Héber Egyetem matematika szakát és műholdak tervezésével kezdett foglalkozni. Ma ő az izraeli ūrprogram egyik rendszermérnöke és az irányítóhelyiség igazgatója, ahol egy 25 tudósból álló csapatot vezet.

ZSIDÓSÁG CSOMAG

Az ūrhajó felszerelésének fontos részét képezte a „zsidóság csomag”, melybe a zsidó hagyomány fontos elemeit sűrítették bele. Ilyen például a Tánách, azaz a zsidó Biblia digitális formában tárolt szövege, vagy a Chábád mozgalom „kézikönyve”, a Tánáchot, a haszid filozófiai alapjait lefektető Tánját, valamint a Zsoltárok könyvét magába foglaló Chitát kötet, mely minden lubavicsi haszidnál megtalálható. Ezek mellett az izraeli Függetlenségi Nyilatkozat, a nemzeti himnusz, egy holokauszt-túlélő emlékirata, gyerekrajzok az ūrról és a Holdról, az úti ima, valamint a néhai Simon Peresz egykori elnök egy jegyzete is a Holdra utazott. Mivel az ūrhajót úgy tervezték, hogy nem tér vissza a földre, az elküldött információk előre láthatóan korlátlan ideig a Holdon maradnak, a jövő generációi fogják megtalálni és megismerni azokat.

an eset volt, mely az űrutazással
 év első felében indítottak embert
 megbukott, mivel a szerkezet holdat
 atot, ám így is rengeteg értékes

Friedman azzal magyarázta, hogy egyszerre lehet szigorúan vallásos zsidó és komoly tudós, hogy nagyszerű példaképek állnak előtte. „Maimonidész rabbi volt, orvos és csillagász. A Lubavicsi Rebbe villamosmérnöki, matematikai és fizikai tanulmányokat folytatott” – magyarázta.

Arra a kérdésre, hogy miként boldogult a javarészt világi zsidókból álló tudományos közösségben, így felelt: „Ameddig a kölcsönös tisztelet és egymás elfogadása magától értetődik, nem lehet probléma. Küldöttnek érzem magam, hiszen a Rebbe is azt mondta, hogy egy zsidónak küldöttként kell viselkednie, akárhol legyen is.”

IMA AZ ŰRUTAZÁSÉRT

A mérnöki munka mellett Friedmann egy különleges imát is megfogalmazott, melyben arra kérte az Örökkévalót, hogy „békével és békére vezesse az űrhajót, óvja meg a meghibásodástól, és engedje nekünk, hogy megláthassuk, amikor békében leszáll a Holdra”.

Az izraeli űrkutatás azonban a földön is folytatódik. 2020 novemberében hat űrhajós érkezik a Negev-sivatag mélyén fekvő Micpe Rámonba, hogy három héten keresztül a marsi körülményeket szimulálva birkózzanak meg a mindennapi élettel és munkával.

Az öt külföldi és egy izraeli kutató egy különlegesen felépített, nap-elemmel működő, félgömb alakú épületben modellezi a Marsra érkező első emberek bázisát a vörös bolygón. Az építményben elhelyezik mindazokat az életmentő és kommunikációs berendezéseket, melyekre a marsi túléléshez szüksége lesz a nem is olyan távoli jövőben oda érkező űrhajósoknak. A kísérletben résztvevők a bázison kívül is dolgoznak majd: olyankor űrruhát viselnek, és Mars-járó járművekkel közlekednek majd.

A Mars meghódítását célzó kutatási projekt 2008-ban kezdődött Ausztria vezetésével. Korábban Ománban és az Egyesült Államokban, Utah-ban folytattak kísérleteket. A nagy településközpontoktól távol fekvő Micpe Rámon korábban már helyt adott egy Mars-kutatásnak, mivel erre a sivatagi éghajlat és a fényszennyezéstől mentes, különlegesen tiszta éjszakai égbolt nagymértékben alkalmassá teszi. Két évvel ezelőtt a D-Mars nevű projektet bonyolították le a város közelében, a Weitzman Intézet szervezésében. Akkor hat izraeli kutató, – akiket Ilán Rámon emlékére ramonautáknak neveztek – próbálta ki a várható élet-körülményeket a vörös bolygón felépítendő első bázison.

AZ ŪRUTAZÁS DILEMMÁI A TALMUDBAN?

Ahhoz, hogy megtalálhassuk a megfelelő választ, vissza kell nyúlunk egészen a Talmudig! A Talmud (*Chágigá* 12a) szerint Isten a teremtés kezdetén megteremtette a 24 órás napot. Egy másik helyen (*Sábát* 69b) azt olvashatjuk, hogy ha valaki a sivatagban járván nem tudja, mikor melyik nap van, akkor számoljon hat napot, és a hetedikén ünnepelje meg a szombatot. Mivel azonban a másik hat nap közül bármelyik lehet a valódi szombat, más napokon is csak annyi munkát végezzen el, amennyi a túléléséhez szükséges, hiszen ez megengedett szombaton.

Dávid ibn Zimra rabbi (1479–1573) szerint maga az a tény, hogy az ember kidust csinál, és megszenteli a saját számítása szerinti hetedik napot, elegendő ahhoz, hogy valóban szombat legyen a számára. A többi napon csak azért kell tartózkodnia a munkától, mert elképzelhető, hogy a mindenki más által megtartott szombat esetleg azon napok valamelyikére esik.

A sivatagból ugorjunk most hidegebb égtájakra, mielőtt újból visszarepülnénk az űrbe. Mi történik a sarkkörön vagy azon túl, ahol a nyár derekán soha nem megy le, a tél közepén pedig soha nem kel fel a Nap? Hogyan különböztetjük meg egymástól a napokat, ha nincs mihez viszonyítanunk? A fenti sivatagi példát felhasználva a Jáávec néven is ismert Jáákov Emden rabbi (1697–1776) döntése szerint az embernek hat 24 órás napot kell

számolnia, és a hetedikén meg kell tartania a szombatot.

Mások, különösen a Tiferet Jiszráel néven ismert Jiszráel Lifshitz rabbi (1782–1860) egy alapvető különbségre hívja fel a figyelmet. A sivatagi vándor teljesen elveszítette a tájékozódási képességét, és nem tudja, melyik napon indult el, vagyis nincs mit tennie, új számításba kell kezdenie. A sarkokon azonban, ha van órája és naptára, könnyedén követheti a napok múlását azon a helyen, ahonnan elindult, és annak a helynek a számítását kell követnie. Létezik olyan vélemény is, hogy ilyen esetekben a jeruzsálemi időpontokat kell figyelembe venni.

A lubavicsi Rebbe azon a véleményen volt, hogy az embernek 24 órát kell számolnia az órája szerint: 12 óra nappalt és 12 óra éjszakát. Ha azonban nem magán a sarkponton áll, hanem olyan helyen, melynek van földrajzi hosszúsága, akkor az adott hosszúságnak megfelelő napokat kell számlálnia.

LUBAVICSI RABBIK ÉS AZ ŪRHAJÓS

Ilán Rámon felkereste a kilövés helyszínéül szolgáló floridai Cape Canaveral lubavicsi küldöttjét, Tzvi Konikov rabbit. Ő, konzultálva korunk vezető tóratudósaival, és felkutatva minden elérhető irodalmat, arra jutott, hogy az űrutazás ilyen szempontból a sarkköri utazáshoz hasonlít. A szombatot és más, időhöz kötött parancsolatot tehát az indulási helyszínként szolgáló földi pont időpontjai szerint kell betartania az űrhajósoknak.

EGY TRAGÉDIA HÁLÁCHÁJA

A szerencsétlenül járt űrhajó egy további háláchikus kérdést is felvetett. Ha még csak nyoma sincsen a holttestnek, tehát nincsen temetés, mikor kezdődik a közvetlen hozzátartozók számára a hétnapos gyászidőszak (sivá), állíthatnak-e sírkövet az elhunytak, és a felesége (aki nemrégiben hunyt el) vajon águnának számít-e (vagyis fennáll-e az elvi lehetősége az újraházasodásának). Az első kérdésre az a válasz, hogy a gyász és az azzal járó

szokások általában csak a temetést követően kezdődnek. Ha azonban nincs holttest, akkor a gyász szokásait attól a pillanattól fogva tartják meg, amikor már feladták a keresést. A sírkövel kapcsolatban azt a választ adták a rabbik, hogy mivel azt a holttest tiszteletére emelik, ha nincs holttest, nincs szükség sírkőre sem. Ez esetben az elhunyt személy jótettei és munkássága állítanak neki emléket.

Ami pedig az águná-kérdést illeti: a Talmud (*Jevámot* 121a) szerint, ha a férj olyan vízbe esett, melynek minden oldalát látjuk, akkor a feleség újraházasodhat (mivel nem juthatott ki a vízből úgy, hogy ne látták volna). Ha azonban olyan vízbe esett, melynek nem látható minden partja, akkor nem mehet újra férjhez, hiszen elképzelhető, hogy olyan helyett jutott ki a férj a vízből, ahol nem látták. Ilán Rámon esete az első példához hasonlít: tudjuk, hogy az űrhajóban volt, biztosan nem juthatott ki belőle a felszállás után, a robbanást pedig egészen bizonyosan nem élhette túl.

Ilán Rámon sírja

Mi a kapcsolat a Hold fázisai és a zsidóság között?

A Hold különleges szerepet játszik a zsidó életben, hiszen a naptárunk holdhónapokkal számoló lunáris rendszerű. Azonban a praktikus kapcsolaton túl mélyebb jelentésű szálak is összekötik a zsidó népet ez éjszakát uraló égitesttel. RACHEL HOLZKENNER ÍRÁSA NYOMÁN

HOLDHÓNAPOK, NAPÉVEK

A zsidóság a hónapokat a Hold fázisai szerint számolja, az évek azonban napévek, így biztosítva, hogy az adott ünnepek az évnek mindig ugyanarra a szakára esnek. A hónapok 29, vagy 30 naposak lehetnek, előbbit rögtön követi az egynapos ros chodes, ami egyben a következő hónap első napja is, utóbbihoz két újhold-nap tartozik, a hónap 30., valamint a következő hónap első napja. Az újhold női ünnep, mely hagyomány a női test és a hold ciklikus változásán alapul, ám, ahogy a továbbiakban látni fogjuk, nem csupán a nőkhöz, hanem az egész zsidó néphez kötődik a Hold folyamatos megújulása.

Néhány nappal az Egyiptomból való kivonulás előtt (a *Bo* hetiszakaszban) az Örökkévaló megparancsolta Mózesnek, hogy gyűjtse össze a népet, és elhangzott az első, a népnek szóló parancsolat. A narratív történet helyét innentől kezdve nagyrészt átveszik az utasítások, egyre több és több parancsolatot olvasunk. Érdekes kérdés tehát, hogy miért pont ezzel, a hónapok számításának kérdésével indítja a Tóra e parancsolatok sorát:

Ez a hónap nektek a hónapok kezdete, első ez nektek az év hónapjai között... (2Mózes 12:2.)

AZ ELSŐ MICVA

A midrás Mechilta így magyarázza ezt: „Isten megmutatta Mózesnek a Holdat annak megújulásában, és azt mondta: 'Amikor a Hold megújítja önmagát, akkor kezdődik az új hónap.'”

Éppen ez volt a legelső micva, melyet több száz parancsolat követett: szenteljétek meg a holdat, amikor annak fénye látszani kezd. „A zsidó nép a Holdhoz hasonlít, ezért annak ciklusai szerint számolunk” – mondja a Talmud. A legnyilvánvalóbb hasonlóság a Hold méretének és a zsidóság számának szélsőséges változása – a nagy növekedést mindig nagy esés követi. A stabilitás

kismértékű, viszont ahogy elérjük a lehető legmélyebb pontot, azonnal visszapattanunk.

A hónap megszentelése a remény és az újjászületés üzenetét fejezi ki. Ezt a jelentéstartalmat a két nagy égitest közül éppen a kisebbik, a Hold hordozza csupán, a Nap nem. A kabbala emellett a napot kétféle fény forrásának tekinti: az egyik külső, magától értetődő fény, melynek célja, hogy fényt adjon a földnek, a másik belső, légi fény, mely annyira finom, hogy csakis a Hold által visszatükrözve érkezhessen el hozzánk. Bár a Hold fénye sokkal gyengébbnek tűnik, mégis ez hordozza a Nap igazi, belső világosságát. Ugyanígy a zsidók: néha gyengének tűnhetnek, ám olyan elemi, isteni fényt tükröznek, mely másképpen nem lenne látható.

HELYÜNK A VILÁGBAN

A midrás elmeséli, hogy a Hold és a Nap kezdetben egyforma méretű volt, ám a Hold megkérdőjelezte ennek helyességét: „Világmindenség Ura”- szólt az Örökkévalóhoz. – „Lehetséges-e, hogy két király használja ugyanazt a koronát?” – Erre Isten így válaszolt: „Menj, és húzd össze magad”. Így vált a Hold a kisebbik égitestté. Isten azonban egyben a növekedés lehetőségét is megadta neki, az ehhez vezető út pedig a folyamatos megújulás.

Ez volt a feladat, amit Isten a fent idézett tórai mondatból Mózesnek átadott, és ez az oka annak, hogy a hónapok számításának kérdésével indul a parancsolatok sora. Az Örökkévaló fénye folyamatosan világít a földre, a mi feladatunk azonban, hogy visszatükrözzük az Ő belső fényét. Sokszor úgy tűnhet, hogy a zsidó nép összeroppan a csapások alatt, ám valójában a csökkenés, az összehúzódás az új növekedést készíti elő csupán. Ha felnézünk az égre, és meglátjuk a megújuló Holdat, az eszünkbe juttatja, hogy mi a helyünk és feladatunk a világban.

MITŐL „ZSIDÓ” A (ZSIDÓ)- KERESZTÉNY EURÓPA?

Folytatjuk sorozatunkat, melyben Köves Szmó rabbi Zsidók és a politika című nagy sikerű előadás-sorozatának egyes részeit ismertetjük az olvasókkal. A most következő részben arról lesz szó, hogy kevés olyan kifejezést lehet említeni, amely olyan lenyűgöző népszerűsége tette szert az elmúlt évek során, mint a zsidó-keresztény Európa, esetleg a zsidó-keresztény civilizáció szókapcsolat. **KÖVES SLMÓ RABBI ELŐADÁSÁNAK LEIRATA**

Mindjárt az írás elején be kell vallanom, hogy ortodox zsidó rabbiként ennek kifejezetten örülök ennek a szókapcsolatnak, amelyben a zsidóság megkapja az őt megillető helyet az európai civilizáció referenciáiban. Még akkor is, ha erős a gyanúm, hogy a szóösszetétellel hajlamosak olyanok is dobálózni, akikről feltételezhető, a kifejezést pusztán vélt vagy valós elvárásoknak megfelelően citálják unos-untalan. Annak tényleges jelentésével nincsenek, és talán nem is akarnak tisztában lenni. A „zsidó-keresztény Európa” szófordulat gyakori használatával ugyanis lassan elérkezik annak a felismerése, hogy mindaz, ami például lehetővé teszi, hogy ezeken a hasábokon egyáltalán gondolat kísérletbe kezdhetek a kérdéskörben, éppen e – természetesen korántsem minden hibától mentes – civilizáció áldásainak köszönhető. Hogy miképpen, annak kifejtésére teszek kísérletet az alábbiakban.

„KERESZTÉNY” EURÓPA – EGY VÉSZERHES ÖRÖKSÉG

Mielőtt azonban ebbe belefognánk, sietek tisztázni, hogy e kifejezés első

előtagja, a „zsidó” értelemszerűen sosem szerepel önmagában, annak ellenére, hogy, mint látni fogjuk, a nyugati világot felépítő legnemesebb ideák rendre a zsidó hagyományból származnak. A zsidó kontribúció az európai civilizáció tényleges alakításában ugyanis a keresztény népek, illetve a kereszténység szerepvállalása mellett természetesen eltörpül. Ugyanígy fontos megjegyezni, hogy a kifejezés második előtagjának kizárólagosságra töre használata okkal kelt rossz érzéseket a zsidóság körében. Ez egyáltalán nem meglepő, hiszen a múlt század ‘20-as, ‘30-as, ‘40-es éveiben a „keresztény” jelző használata társadalmi, illetve politikai csoportok, szerveződések és egyáltalán, az aktuális hatalmi struktúra, berendezkedés leírására mindenemű erkölcsi, filozófiai értékre történő utalást nélkülözött. E meghatározás egyedüli jelentése mindössze ennyi volt: nem zsidó.

A Trianon traumáját átélő Magyarország ugyanis azzal szembe-sült, hogy a lakosság mintegy fele az új országhatárokon kívül rekedt,

mi több, megfosztatott a természeti erőforrásai legnagyobb részétől, ráadásul a felemás polgárosodás terhét is nyögte. A félig feudális társadalmi rendszerben, ahol az arisztokrácia birtokolta a nemzeti vagyon kiemelkedő részét, azért létezett egy fejlődő, városi polgárság is, amelynek a túlnyomó hányada azonban sváb, illetve zsidó volt. Nem beszélve arról, hogy a zsidóknak a polgárosodásban vállalt kitüntetett szerepe igen látványosan változtatta meg egyetlen emberöltő alatt egy tekintélyes részük társadalmi pozícióját. Ezzel összefüggésben válhatott elfogadott nézetté, egyszersmind népszerű politikai mozgalommá a ‘20-as, ‘30-as években az a gondolat, hogy a „trianoni Magyarország” lábra állításához annak az elérésére van szükség, hogy a nemzeti vagyon ne zsidó és részben sváb polgárok kezében legyen. Ehhez pedig „örösváltásra” van szükség.

Azaz arra, hogy ez a vagyon az állam aktív közreműködésével a zsidóktól a keresztény magyarokhoz kerüljön. Az új, konzervatív keresztény kurzus időszakában egyre

többen vélték úgy, hogy a szociális reformokat nem pusztán a zsidók ellenében, hanem kifejezetten az ő kárukra kell és lehet megvalósítani. Ehhez készséggel asszisztált az uralkodó hagyományos földbirtokos arisztokrácia is, hiszen úgy gondolták, még mindig jobban járnak, ha a zsidók vagyonát osztják újra, mint ha tőlük vennék el a vagyont, és az kerülne a tömegek kezébe.

Az „örösváltás” legitimációja érdekében unos-untalan megidézett „keresztény” jelző azonban – amint láttuk – nem valamiféle vallásfilozófiai, markáns értékválasztáson alapuló irányultság meghatározására szolgált. Az (ön)definíció mindössze annyit jelentett, hogy a zsidók társadalmi pozícióit és a kezükben összpontosuló „túl nagy” vagyont adminisztratív, illetve erőszakos eszközökkel át kell játszani a többségi társadalom erre aspiráló tagjainak.

Ilyen módon nem érdemes csodálkozni azon, hogy a keresztény Magyarország, keresztény Európa szóösszetételek hallatán mindazoknak, akik tisztában vannak e kifejezések 20. századi jelentésével, könnyen összerándul a gyomruk. Ez szerintem érthető reakció, függetlenül attól, hogy a közlő szándékosan idézi-e meg a vészterhes idők szellemét, vagy sem. Éppen ezért nem véletlen, hogy a közbeszédben leggyakrabban zsidó-keresztényként utalnak részben közös civilizációs örökségünkre. Ezt én üdvös fejleménynek tartom, hiszen a megközelítés nem a szembenállást hangsúlyozza, hanem azt, hogy vannak olyan civilizációs értékek, amelyeket a zsidó és a keresztény vallás egyaránt alapvetőnek és megkerülhetetlennek tart. Márpedig ennek a felismerésnek a határozott és ismételt kinyilvánítása határozottan örömteli és pozitív jelzés.

MIK EURÓPA CIVILIZÁCIÓS ALAPJAI?

Az elvi kérdés vizsgálata ugyanakkor jóval több érdekességet tartogat. 2004. október 29-én Rómában vezető politikusok aláírták az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló szerződés szövegét. Ennek a máso-

dik része Az Unió alapjogi chartája címet viseli, és egy preambulumbal kezdődik. Ebben szó esik Európa népeinek közösen vallott értékeiről, az emberi méltóságról, a szabadságról, az egyenlőségről és a szolidaritásról. Ennek kapcsán viszont kialakult egy vita, amely arról szólt, hogy a preambulumban meghatározott, az európaiságot valamiképpen kifejező alapértékeket milyen legitimációs bázisra lenne érdemes helyezni. Másképpen, melyek lehetnek azok a történelmi-kulturális alapok, amelyekre hivatkozni lehet ezek említésekor?

Megítélésem szerint, ha ezen kezdünk el gondolkodni, három hivatkozási alapot érdemes számításba venni. Egyrészt az értelmet a középpontba állító, a hagyományos intézmények, szokások és erkölcsök kritikus szemléletén alapuló felvilágosodást, másrészt a kereszténységet, harmadrészt az ún. antik kultúrát, a görög-római világ örökségét. Miután az említett találkozóra Rómában került sor, nem meglepő módon felmerült, hogy a dokumentumban hivatkozzanak a kereszténységre, mint civilizációs alapra is. Az akkori pápa, II. János Pál is emellett kardoskodott, gondolatait két évvel korábban ki is fejtette egy, a témában rendezett római értekezlet résztvevői felé: „az új európai rendnek, ahhoz, hogy valóban megfelelő módon járuljon hozzá a valódi közjó előmozdításá-

hoz, el kell ismernie és védelmeznie kell azokat az értékeket, amelyek az európai humanizmus legértékesebb örökségét jelentik” – írja.

Ezek az értékek képviselik leginkább azt az intellektuális és lelki hozzájárulást, amely az évszázadok során az európai önazonosságot kialakította és amely a földrész saját kulturális kincstárának része. Ezek közé tartozik a személy méltósága, az emberi élet szent mivolta, a házasságon alapuló család központi szerepe, az oktatás jelentősége, a gondolat-, a szólás- és vallásszabadság, a munka, mint személyes és társadalmi jó, a politikai hatalom, mint szolgálat, amely alá van vetve a törvénynek és az értelemnek, és amelyet a személy, valamint a népek jogai korlátoznak.

Arra van szükség, hogy a politikai intézmények helyesen értelmezzék világi mivoltát tiszteletben tartva, elismerjék a fent említett értékek transzcendens gyökereit, ezért „alkotó hűséggel kell visszafordulni az európai történelmet megjelölő keresztény gyökerekhez, megnyílván korunk kihívásaira” – írta az egyházi vezető. Mondanom sem kell, a zsidó-keresztény értékekre való hivatkozás végül nem került az alapdokumentumba.

Pedig a felsorolt ideák nem csupán a jó, azaz értékkel teli élethez nélkülözhetetlenek, hanem egytől egyig visszavezethetők a zsidó hagyományra. Másképpen fogalmazva,

Köves Slomó rabbi és Erdő Péter bíboros (MTI)

a zsidó értékvilágból erednek, és a kereszténységbe átkerülve váltak európai normákká. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy éppen ezek révén vált a nyugati világ – minden árnyoldalával együtt – a jogbiztonság és a gazdasági fejlődés példájává az egész világ számára. Nem győzöm hangsúlyozni, hogy ezek, a világ szellemtörténetében egykor nívumként megjelenő radikális elgondolások nem csupán a vallásos gondolkodást termékenyítették meg, hanem a nyugati civilizáció diadalmenetét is megalapozták. Lássuk, hogyan!

EURÓPAI LÉTEZÉSÜNK ZSIDÓ ALAPJAI

A Tóra, amit a keresztény civilizáció is sajátjának, egyfajta kiindulópontnak tekint, első mondata így szól: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet” (1Mózes 1:1). A zsidó Bibliában az első mondat ezek szerint a teremtésről szól, nem Istenről, nem arról, hogy miként jutott Isten arra az „elhatározásra”, hogy létrehozza a világot és nem is arról, mi volt a teremtő aktus előtt. A tudatos teremtés ideájából ugyanakkor következik, hogy egy transzcendens erő tudatos döntésének következménye az, hogy a világunk létrejött. Ezzel szemben a pogány mitológiák mind arról beszélnek, hogy világ létezése esetleges, véletlenszerű, netán öröktől fogva fennáll és legfeljebb szintén véletlenszerűen kialakult szabályoknak megfelelően változik. Ezen elképzelés modern formája tulajdonképpen a természettudományos világkép is. Márpedig a két opció közötti választás implikációi a legkevésbé sem lényegtelenek. A választás a személyes életünkre is nehezen túlbecsülhető hatást gyakorol, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy véletlenül jöttünk-e létre. Ez utóbbi eshetőség ugyanis nem ad célt, értelmet az életünknek. Ebben az esetben híján vagyunk a számonkérhető küldetéseknek és céloknak, ezért az, hogy valaki eljusson A állapotból B állapotba, nem képezheti erkölcsi elvárás alapját. Ám amennyiben tudatos teremtés eredmé-

nyeként jött létre a világ, az egész mindenségnek célja van, amelynek beteljesítésében mindenki felelőséggel bír.

Jóllehet a görög filozófia is ismeri az Isten általi teremtés elvét, Arisztotelész például hosszasan foglalkozik azzal, hogy minden változás a világban visszavezethető a „mozdulatlan mozgatóra”, aki tökéletes és ezen okozati láncolat végén, vagy ha úgy tetszik, a kezdőpontján helyezkedik el, ám a kölcsönösségen alapuló kapcsolat bibliai gondolatával, ahol a teremtettnek kapcsolata, személyes viszonya lehet a Teremtőjével, már nem tud mit kezdeni.

Amennyiben a „mozdulatlan mozgató” és a világot benépesítő emberek között nincs értelmezhető viszony, akkor ez az áthidalhatatlan távolság nélkülözni kényszerül mindennemű erkölcsi vonatkozást is. Ilyen módon a teremtmény végső soron senkinek sem tartozik elszámolással a tetteiért. A zsidó hagyomány – illetve ebből kiindulva a keresztény teológia is – kölcsönösséget feltételez, viszonyt, aminek szerves része, hogy teremtmény felelőséggel tartozik a tetteiért; csináljon rosszat vagy jót, tette visszahat rá.

FELADATUNK A VILÁG MEGJAVÍTÁSA

A második elképzelés, mindezzel összefüggésben, a létezés, a világ megjavítására vonatkozik. Ezt héberül tikkun olamnak nevezzük. Ez abból indul ki, hogy nem szabad elfogadni a társas létezésünk tökéletlenségeit, épp ellenkezőleg: feladatunk a dolgokat megjavítani, mássá, jobba tenni. Az ember tehát munkára született, ami azt is jelenti, hogy a létezésének célja van, és Isten vagy egy magas rendű erkölcsi norma elvárja tőle, hogy a létezésben aktívan részt vegyen, a teremtés művét mintegy kiteljesítse. Legyen társa az Örökkévalónak a teremtésben. Fontos megjegyezni, hogy ez nem pusztán istenhit kérdése. Ugyanis létezik olyan istenhit, amely eredendően fatalista, illetve determinista, és azt mondja, hogy mindent Isten, ez a magasabb rendű erő rendez el, az

embereknek a dolgok alakításában nincs felelőssége. A Tórából következő, zsidó gondolat az az ebben a koncepcióban, hogy van szabad választásunk, és ezzel összefüggésben erkölcsi felelőségünk is.

Salamon király a Prédikátor könyvében olvasható kijelentését: „Mi nyeresége van az embernek minden fáradságában mellyel fárad a nap alatt?” (Préd 1:3) a bölcseink

II. János Pál pápa Izrael két főabbijával, Meir Lau rabbival (balra) és Elihu Baks-Doron rabbival (jobbra)

úgy értelmezték, hogy a fizikai fáradtságban önmagában nincs nyereség, de a Tóra fáradságában igen, vagyis akkor van értelme a világon fáradni, ha az a Tórával, a jó cselekedetekkel és a világ megjavításával van összefüggésben.

Arisztotelész azt mondja, hogy a legmagasabb jó a boldogság. A zsidóság szerint azonban, legyen bármennyire is kívánatos dolog a boldogság, önmagában mégsem lehet cél. A zsidó-keresztény világ „lakói” szintén arra törekcsenek, hogy boldogok legyenek, jóllehet, a küldetés fontosabb, mint a jóérzés. A küldetés pedig az, hogy a világot megjavítsuk. Jobban meggondolva talán ez a legalapvetőbb európai gondolat. Annak a meggyőződésnek az internalizálása nélkül, hogy a világot meg kell javítani és folyamatosan azon kell munkálkodni, hogy a holnap jobb legyen, mint a tegnapi, Európa nem előzte volna meg a távol-keleti civilizációkat.

VÁLASZD AZ ÉLETET!

A következő megállapítás az az, hogy létezik jó és rossz. Ez csak első hallásra tűnik magától értetődőnek. A felvilágosodás egyes filozófusai

tudtadra adja, véneidet és elmondják neked” (5Mózes 32:7.).

Többé-kevésbé mindenki számára ismert, hogy az ezzel kapcsolatos, és a nyugati világnézetet döntően befolyásoló zsidó-keresztény felfogásra a történelem lineáris szemléletként szokás hivatkozni. Eszerint személyes életünk, csakúgy, mint a bennünket körülölelő világ létezése, valójában fejlődéstörténet, ami elindult valahol és tart valamerre.

Ha ez valóban így van, akkor ebben nekem, mint a történelem cselekvőjének, feladatam van. Parmenidész azt tanítja, hogy a létezők változatlanok, vagy legalábbis a változásuk csak látszólagos változás. Valójában minden statikus, ezért nincs is értelme történelemről beszélni. Viszont, amennyiben a történelem nem egy statikus állapot, hanem a folyamatos változás színtere, rajtunk, embereken, a történelem alakítóin roppant felelősség nyugszik.

Sanzio: Parmenidész

és még inkább a posztmodern gondolkodók többsége előszeretettel relativizálják ezt a korábban megkérdőjelezhetetlen meggyőződést, kifejtve, hogy jó és rossz megállapítása egyes-egyedül a percepcióunktól függ. Annak eldöntése, hogy mi jó és mi rossz, folyton változó közmegegyezéses kérdés. A zsidóság ezzel szemben határozottan kijelenti, hogy létezik abszolút jó és ehhez képest rossz is. Az abszolút jó mérése és forrása egy olyan, axiomatikusan tételezett abszolútum, amely mozdulatlan és változatlan. Ő, Isten a mérce, és az igazság nem közmegegyezéses tárgy. Ráadásul lehetséges, sőt kívánatos is a választás jó és rossz között, amint a Tóra mondja: „Lásd, eléd tettem ma az életet és a jót, a halált és a rosszat (...) Válaszd tehát az életet” (5Mózes 30:15-19.).

Ezzel összefüggésben áll az emberi méltóság gondolata, az, hogy minden emberi élet önmagában vett érték. Az emberi élet értékét nem lehet mérlegre tenni, nem mondhatom, hogy „inkább a piros almát választom, és nem a fonnyadtat”. A

szociál-darwinizmust propagáló nácik ez nem így gondolták, ahogyan a spártaiak vagy a kínaiak sem. Arisztotelész a Politika című művében, az első részben arról értekezik, hogy „vannak, akik uraknak és vannak, akik szolgáknak születtek”, emiatt ez egy igazságos rendszer, ilyen a dolgok rendje.

Az európai gondolat lényege viszont az, hogy az emberi méltóság mindenkinek kijár, függetlenül attól, hogy mennyire tehetséges, mire képes, miben és mennyire korlátozott, milyen okos vagy milyen korú; az ember önmagában érték. Ez a meggyőződés tehát alapvetően Európára jellemző, de ennél is fontosabb, hogy valójában honnan ered. A zsidó-keresztény hagyományból.

Végezetül szeretnék néhány szóban a történelem zsidó-keresztény koncepciójára kitérni. Az első vallás, amely arra hív fel, hogy a történelemmel foglalkozzunk, az a zsidó vallás. Mózes V. könyvében ezt olvassuk: „Emlékezzél ősidókról, vizsgáljátok nemzedékek és nemzedékek éveit! Kérdezd meg atyádat és

„NEM AZ ANTISZEMITIZMUS TETT ZSIDÓVÁ”

HELLER ÁGNESRE EMLÉKEZÜNK

Heller Ágnes filozófus július 19-én, néhány héttel a 90. születésnapja után hunyt el. Az EMIH és a magyarországi Chábád mozgalom szép emlékeket őriz a Széchenyi-díjas professzorasszonyról: széder-estéken vett részt, 2013-ban a Nyugati téren egyike volt a hanukai gyertyagyújtóinknak. Az alábbiakban megemlékezésésként felidézzük néhány megszólalását, amelyekben zsidóságáról, az antiszemitizmusról és közéleti kérdésekről is megosztotta gondolatait munkatársainkkal. Emlékéből fakadjon áldás. JUHÁSZ VALI ÍRÁSA

„A VALLÁS MINDIG IS ÉRDEKELT”

Az emlékezést kezdjük egy, a *zsido.com*-on 2006-ban *Bányai László* kollégánknak adott interjúval, amelyben szó esik arról, hogy mennyire szeretett táncolni és a Hanna Klub margitszigeti rendezvényén úgy ropta, mint a legfiatalabbak. Örömmel emlékezett vissza egy '90-es évekbeli széder estére, amelyet – többek között – Oberlander Báruch rabbi társaságában töltött a Grand Hotel Hungária dísztermében.

A Lukács-iskola zsidó növendékeiről beszélgetve így fogalmazott: „Ezek a filozófusok csak származásukban

voltak zsidók, magukat teljesen magyaroknak tartották. Én viszont zsidó gimnáziumot végeztem, nem úgy, mint a többi lukácsista. Nyolc évig tanultam zsidó iskolában. Tanultam és ismerem a zsidó Bibliát. Még ma is tudom héberül az imákat. Ugyanakkor a filozófiában mindent megírtam, ami érdekelt, elsősorban az etika, a morál és a történelemfilozófia. Ám a vallás mindig is érdekelt, írtam könyvet Auschwitzról és azt is megírtam, hogy az antiszemitizmus örök, nem lehet felszámolni. Mostanában a művészet és a vallás áll az érdeklődésem középpontjában.”

„JÓ MAGYAROK ÉS JÓ ZSIDÓK VOLTAK”

2013-ban részt vett az EMIH „kokárdás kisfiú” néven híressé vált, formabontó 1%-os kampányában, melynek

kapcsán egy videóinterjú keretében beszélt arról, hogy miként alakult a zsidóság élete, sorsa Magyarországon a 19. századtól napjainkig.

„A nemzetállamokban azonosultak azzal a nemzettel, amelynek az államában éltek, mindig a nemzet java volt a legfontosabb a számukra, feltételezték, hogy ez az ő javuk is. Magyarországon a magyarországi zsidók magyarokká váltak. (...) Magyarul kezdtek beszélni, a magyar kultúrát a magukénak érezték, részt vettek a szabadságharcban, nagy számban az I. világháborúban. (...) Úgy érezték, úgy gondolták, hogy ők teljes jogú magyar emberek, ugyanúgy, mint a többi magyar ember. Holott zsidók voltak, de kettős identitásuk volt: jó magyarok voltak és jó zsidók is voltak. (...) Ennek véget vetett a holokauszt és már előtte Magyarországon a zsidóellenes törvények. Abban az értelemben, hogy kétségesé tették, hogy ez az azonosulás helyes volt-e. De mindennek ellenére furcsa módon azt történt, holokauszt után nagyon kevés megmaradt zsidó hagyta el Magyarországot. (...) Mi több, a rendszerváltozás után sokkal több zsidó jött külföldről haza Magyarországra.” „Nagyon erős volt a magyar identitásuk, azt mutatja, hogy hazatértek és most is itt maradnak, nem mennek el ebből az országból. (...) Most is mint magyarok és mint zsidók élik az életüket. (...) Igyekeznek hozzáadni a magukét a magyar kultúrához, ahogy azt mindig is tették.”

„HANUKA ÖRÖMÜNNEP, A SZABADSÁG ÜNNEPE”

Ugyanebben az évben elfogadta az EMIH meghívását a Nyugati téri hanukai gyertyagyújtáson Székelyi Józseffel együtt. Itt elmondott rövid, lelkesítő beszédéből idézünk:

„Hanuka örömnep, a fény és a szabadság ünnepe. Egy kis csoport megvert egy nagy hadsereget. Ez egy csoda. Felszabadult a zsidóság, mint nép. (...) Aki kárt tesz a hanukiában, a szabadságban tesz kárt. (...) Meg kell védeni a szabadság intézményeit!”

„A ZSIDÓ VALLÁST NAGYON SZERETEM”

Heller Ágnes legutolsó interjóját a neokohn.hu-nak adta, ez július 2-án jelent meg az oldalon. Ebben többek között beszélt arról, hogy rengeteget utazik, Izraelbe is sűrűn megy, előfordul, hogy évente háromszor is.

Hogy mit jelent számára a zsidósága, a következőket mondta: „Egy sorsközösséget, amit újráválasztottam magamnak. Először az élet szervezte meg ezt az egymásra találást a holokauszt okán. Igaz, hogy zsidó iskolában már volt ismeretem a zsidóságról. Kiváló tanárjaim révén szerencsére nem az antiszemitizmus tett engem először zsidóvá.

Négy identitásom van: magyar, zsidó, nő és filozófus. Ezek közül igazán csak egy mellett, a filozófiai mellett tettem le a voksomat véglegesen.

A többit csak újra kellett választani, hiszen beleszülettem. Nehéz meghatározni, hogy mitől zsidó valaki, aki nem jár rendszeresen zsinagógába és aki nem tart kóser háztartást. Erre mondta valaki azt, hogy én zsidó vagyok, legfeljebb rossz zsidó. De az vagyok. Ez rám is érvényes. A parancsolatok közül igyekszem legalább kilencet megtartani, és szeretném a felebarátaimat is úgy szeretni, mint önmagamat, még ha nem is mindig sikerül. Viszont a zsidó vallást nagyon szeretem. Főleg azért, mert nincs benne doktrína, és nem kötelező dolgokban hinnem. A Szentírást úgy magyarázom, ahogy kedvem tartja. Hiszen a rabbik is ezt csinálják.”

„ALIGHANEM TÉVEDTEM”

Heller Ágnes gyakran nyilvánult meg politikai kérdésekben is, többek között – egykori cionistaként – Izrael kapcsán is. „Én mindig megvédem Izraelt minden ellenfelével szemben. Nem okvetlenül védem meg Izrael kormányát, mint ahogy az ország lakói sem teszik ezt okvetlenül. De meg vagyok győződve arról, hogy a hihetetlen Izrael-ellenesség, ami máma különösen egyes baloldaliakat jellemez – például a BDS-mozgalom –, egyszerűen a zsidóellenesség új megjelenési formája. Mindez hasonló az ősi judeofóbiához, a középkori antijudaizmushoz, vagy a modern antiszemitizmushoz.

Ameddig nem látom azt, hogy például bojkottot hirdetnek a törökökkel szemben a kurdok miatt, addig nekem a BDS átlátszó zsidóellenes kísérlet lesz” – mondta a Neokohnnak.

Sok kritika érte Heller Ágnest, mikor több alkalommal is azt szorgalmazta a tavalyi parlamenti választások idején, hogy a „néppártosodó” Jobbikkal együtt kell működniük az ellenzéki pártoknak, mert ez az egyetlen

HELLER ÁGNES ÉLETE

Heller Ágnes (Budapest, 1929. május 12. – Balatonalmádi, 2019. július 19.) Széchenyi-díjas filozófus, esztéta, egyetemi tanár. Kutatási területe az etika, az esztétika, a történet- és kultúrfilozófia, valamint a filozófiai antropológia kérdései voltak. 1986-tól 25 éven át tanított New Yorkban a New School for Social Research egyetemen.

Zsidó származású polgári családban született. 15 éves volt, amikor elkezdődtek a deportálások, számos családtagját, barátját elvesztette; ő az ösztönei és a véletlenek folytán menekült meg. A háború befejeződése után nélkülözésben és nyomorban éltek, édesanyja az éhezés elől beadta a fiatal lányt a szegedi zsidó árvaházba, ott ismerkedett meg a cionista mozgalom képviselőivel. A cionista mozgalomban aktív szerepet töltött be. Harcolt az ellen a nézet ellen, hogy a „kommunisták a cionizmust nacionalista ideológiának tekintették.”

Felsőfokú tanulmányokat folytatott Budapesten magyar-filozófia szakon. 1951-ben kapta meg magyar-filozófia szakos középiskolai tanári oklevelét.

A Budapesti Iskola megalapítójának, Lukács Györgynek lett a tanítványa az ELTE Filozófia Tanszéken. Politikai okokból mindkettőjüket eltávolították 1958-ban, 1958–1963 között Heller középiskolában tanított. 1963 és 1973 között az MTA Szociológiai Kutatócsoportban dolgozott. 1955-ben megszerezte a kandidátusi, 1968-ban pedig a filozófia tudományok doktora (DSc) fokozatot.

A gondolkodás szabadságának korabeli erős korlátait nem tudta elfogadni, ezért megfosztották állásától. Pár évig fordításokat vállalt, abból tartotta fenn magát, majd 1977-ben hosszú „tanulmányútra” indult, azaz emigrációba vonult.

Tanított a berlini egyetemen, a melbourne-i La Trobe Egyetemen, a torinói egyetemen, a São Pauló-i egyetemen, végül New Yorkban (New York, New School for Social Research) kapott katedrát, 1986-ban.

Ez utóbbi állását még az 1990-es évek elején is fenntartotta, de közben, 1990-től már hazajárt filozófiai előadásokat tartani a szegedi József Attila Tudományegyetemre és a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemre. Mind a tudományos, mind a politikai és kulturális életnek aktív szereplője maradt.

2010-től professor emeritaként ismét tanított az ELTE Esztétika Tanszékén.

KITÜNTETÉSEK

Lessing-díj, Hamburg (1981); Hannah Arendt professor of Philosophy, Bréma, (1995); Széchenyi-díj (1995); Díszdoktor, Melbourne, (1996), Buenos Aires, (1997); A Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal (2004); Európai Parlament Olasz Szekciója kitüntetése (2004); Firenze város kitüntetése (2004); Pro Scientia aranyérem (2005); Sonning-díj (2006); Hermann Cohen-díj (2007); Víg Monika-díj (2007); Mazsike Várhegyi György-díj (2007); Budapest díszpolgára (2008); Goethe-érem (2010); Concordia-díj, Bécs (2012); Carl von Ossietzky-díj (2012); Díszdoktor, Innsbruck, (2015); Manès Sperber-díj (2018); Posztumusz: Nemzetközi Friedrich Nietzsche-díj (2019)

(Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Heller_%C3%81gnes_-_cite_note-35)

esély a kormányváltásra. Ám ebben az utolsó interjújában finomított álláspontján arról, hogy a Jobbikból lehet-e „konzervatív, közép-jobboldali párt Magyarországon”:

„Én korábban azt gondoltam, hogy a néppártosodás felé tartó Jobbiknak van egy sansza erre. De alighanem tévedtem. Most lehet, hogy Márki-Zay Péter csinál egy konzervatív pártot. Ez ma életfontosságú kérdés, hogy legyen egy erős jobbközép, konzervatív párt itthon.”

„A BÜNTUDAT NEM MÚLIK EL”

A Neokohonnak adott interjújában a riporter arról is kérdezte a filozófust, hogy a mai napig büntudata van-e,

amiért túlélte a holokausztot, ahogy azt egyszer egy hanukai ünnepségen mondta „Igenis büntudatom van amiatt, hogy életben maradtam. Ez nem múlik el. Erről beszéltem Frankfurtban is, ahova egy Anne Frank társaság hívott el. Közöttünk alig van pár hónap, egyidősek lennénk. Ha ő is januárban szabadulhatott volna fel, mint ahogy én, akkor most ő is itt lehetne. Mindössze két hónapon múlhatott 74 év különbség... Ezen gondolkozzon el egy kicsit, és akkor talán megérti, miért is hatódok meg Anne Frank kapcsán. Az utóbbi évtizedekben ez az érzés különösen erős bennem. Az ember nem igazán siratta meg a halottait, mert olyan mértékben örült annak, hogy ő él.”

2019-ben a Balatonban úszás közben érte utol a halál. A Kozma utcai zsidó temetőben helyezték örök nyugalomra. Emlékéből fakadjon áldás.

WALDSEE 1944: auschwitzi levelezőlapokból nyílt kiállítás

A budapesti 2B képzőművészeti galériában kiállított fiktív üzeneteket kortárs magyar írók, költők, irodalmárok írták. A július 3-i megnyitón számos magyar író is részt vett. Velük kereste a Neokohn újságírója is a választ arra, vajon miért fontos az emlékezés. **WALLENSTEIN RÓBERT ÍRÁSA**

Waldsee az auschwitzi megsemmisítés szimbolikus helyszíne.

„A megmentészi hadjárat még Auschwitzban is folytatódott. Adtak egy levelezőlapot meg egy ceruzát – mondotta tanúvallomásában Földi Márton – és ránk parancsoltak, hogy írjunk a családuknak. Én a nővéremnek írtam, Budapestre. A szöveget egy SS-legény vagy egy kápó diktálta. Körülbelül így hangzott: 'Jól vagytok, dolgozom.' Megparancsolták, írjuk azt, hogy Waldseeben vagyunk... ez egy ausztriai nyaralóhely. A levelezőlapokon nem volt se bélyeg, se bélyegzés. A levelezőlapok a Gestapóhoz futottak be, és onnan továbbították őket – mondta tanúvallomásában Freudiger. Nagyítóval megvizsgáltam az egyik lapot, és észrevettem, hogy küldője Auschwitzot írt a dátum elé, de ezt kiradírozták, és Waldseet írták fölébe... Felkerestem Krumeyt, megmutattam neki a lapot... Azt válaszolta: 'Nézzé, Freudiger, maga okos ember. Nem kell minden észrevennie.' Nyilvánvaló: azt akarták, hogy a zsidó családok saját kezűleg írják, megnyugtató üzeneteket kapjanak. Azután elmaradtak az ilyen 'waldseei' lapok is. Mivel már senki nem volt, aki írhatott volna.”

(Részlet Gideon Hausner: *Ítélet Jeruzsálemben, Az Eichmann-per c. könyvéből.*)

Az auschwitzi levelezőlapok a ma is használatos standard postai formátum szerint készültek. A különbség

annyi volt, hogy a címzést segítő vonalak mellé egy pecsét került német és magyar nyelvű szöveggel: „Válasz csak levelezőlapon (30 szóig) németül a Magyarországi Zsidók Szövetsége, Budapest VII., Síp u. 12. útján.” A lap másik oldalára íródott a tulajdonképpeni üzenet az otthoniaknak.

A „Waldsee 1944” egy olyan koncepció mentén született, amely a II. világháborúban elpusztított több mint félmillió magyar zsidónak állít emléket. Mindezzel egy 2004-es projektet gondolt újra a Böröcz László vezette szakmai stáb.

A 2B Galériában a magyarországi deportálások 75. évfordulója alkalmából bemutatott kortárs képzőművészeti projekt keretében írókat, költőket, irodalmárokat kértek fel egy magyar nyelvű, maximum harminc szavas kézzel írt szöveg megírására.

A szerzőkre volt bízva, hogy melyik pozíciót választják: táborból vagy táborba írnak, vagy akár egy teljesen más perspektívát választanak.

A budapesti kiállítás teljesen protokollmentes megnyitója hivatalos beszédek nélkül zajlott. Nem voltak állami hivatalnokok, sem vallási felekezetek magas rangú képviselői.

De így is megtelt a Ráday utcai kortárs művészeti találkozóhely, ahol még a Katolikus Rádió is riportot készített. Egyik munkatársuk szerint elsősorban a „bűntudat, és nem az uborkaszegző” szolgáltatta számukra az apropót.

A vendégek két nagyobb helyiség kopár falain láthaták az egyszerű képeslapok alkotta üzenőfalat, amely az árnyékokkal, a sajtóságos kézírásokkal és az emberek

WALDSEE 1944

figyelmesen kigyózó soraival különleges hangulatot varázsolt.

A hivatalos emlékezetpolitika a rendszerváltás óta lehetetlenné teszi a magyar társadalom szembenézését a holokauszttal és ezzel a trauma feldolgozását is. – mondta lapunknak *Bán Zsófia* író, irodalomtörténész, aki egy volt a felkért több, mint hetven alkotóból.

Konceptióként kiválóan működik. Közel kell menni, dolgozni, silabizálni, megérteni kell. Van benne nehézség – közel kell menni. Ez az emlékezésnek a lényege is, dolgozni kell vele. – mondta Bán Zsófia, aki a felkéréskor elsőre egy János vitézi képet látott, a Kék tó, tiszta tó – motívumát használta fel arra, hogy a Waldsee (erdős tavi) toposzából kreálja meg a maga 30 szavas levelét.

A művész szerint fontos az emlékezés, és a mindennapok részévé kellene válnia. A Neokohn kérdésére kifejtette:

Az emlékezet nem egy statikus valami, amiből egyszer csak túl sok lesz, hanem egy aktív, a mindennapokban jelenlévő valami, ami beépül a mindennapi használatba. Abba, ami meghatározza, hogy milyen nyelvet használok, hogy mi az a retorika, amit megengedek magamnak, vagy akár a médiában mi jelenik meg.

Németh Gábor, a *Zsidó vagy?* című könyv írója, egyetemi tanár is érzelmeiktől fűtve nyilatkozott lapunknak.

„Az igazán jó dolgoknak van egy rejtett ajándékszerűsége, amit nem lehet előre látni. Nagyon erős gondolatnak érzékelem a kiállítást. Ennek a nyers falnak a kopár elemei, az árnyékok felszabdálása, az emberek sorának méltóságteljesége, egy ennyire látszólag nem képzőművészeti gesztus az egy mélyen rituális és teatális élménnyé válik.

Az író elsősorban azon gondolkodott, miképp lehet úgy megírni egy lapot, hogy elárulja: nem kell komolyan venni. Saját üzenetét egy trükkel abszolválta.

A leírhatatlan fájdalom helyett azt a két szót írtam egymás mellé, hogy írni és soha. Az Inri és a Soa anagrammaival próbáltam kifejezni, amit éreztem.

A nemrég megjelent Balatoni nyaraló című könyv szerzője, *Ungváry Rudolf* is készséggel nyilatkozott arról, mit is gondol a kiállítás legfőbb apropójának.

Számomra az volt a kérdés, hogy mi ma ugyanaz, mint 1944-ben. Most az információs társadalom egyféle,

fasisztoid mutációja jellemző Magyarországon. Vagyis történnek kísérletek a nyugati polgári demokrácia szétverésére, és ez a nagy kérdés, hogy miképp birkóznak meg az ellenállással ennek a polgári demokráciának a képviselői” – fogalmazott Ungváry, aki szerint a demokrácia megszüntetésére szervezett fasisztoid és a

bolsevisztikus lázadások mindig ismétlődnek, csak más eszmetörténeti gyökerekből.

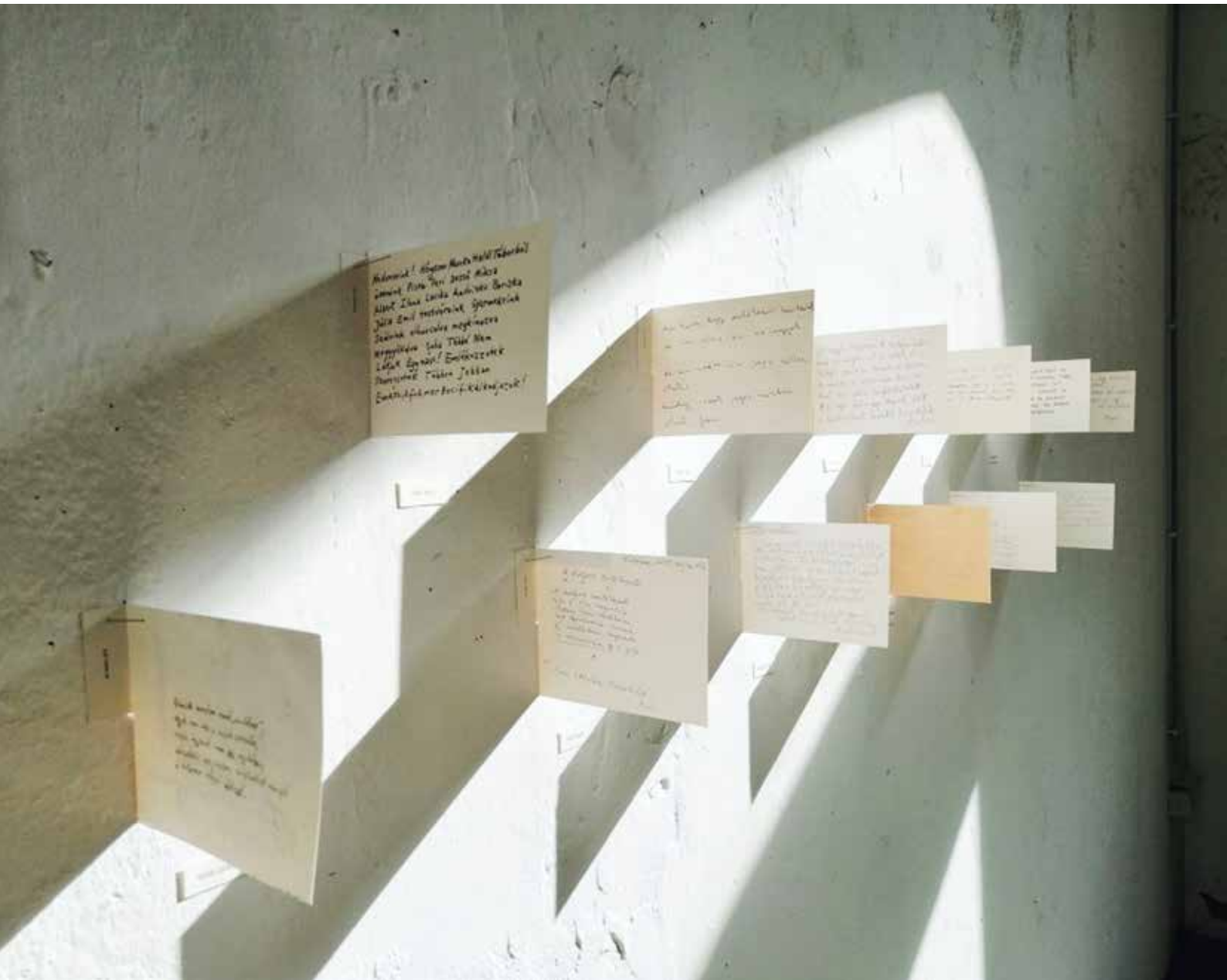
„Ami Auschwitzban történt, az a XX. század első klasszikus változata volt ennek a lázadásnak. Ez akkor bukást szenvedett 1945-ben, hogy azóta nem tudott feltámadni” – mondta az író, aki azért figyelmeztetett:

Mindez a küzdelem benne van a levegőben, nem árt, ha erre mások is figyelnek, nem csak a galéria irányítója, Böröcz László, aki kiváló érzéssel nyúlt hozzá ehhez a brizáns témához.

Arra a kérdésre, hogy esetleg borúsan látná-e a világot, az író azt felelte:

„Ne higgye azt, hogy személyes boldogtalanság mondatja ezt velem. Én végigéltem az '50-es éveket, és boldog voltam. Anyám svájci volt, már 1945-ben tudtam, hogy semmi jót nem várhatok ettől a rendszertől, bedeszkázzák a kommunisták az égboltot felettem és az én világlátásommal semmiféle sanszom nincs. Ezzel együtt gyönyörűek voltak a nők és én imádtam bugivugit táncolni.”

Eredetileg megjelent a Neokohn internetes portálon

KÖZÖSSÉG A KÖDBEN

ZÁVADA PÁL: HAJÓ A KÖDBEN MAGVETŐ KIADÓ 2019

A család maga sem tud kiigazodni önmagán: mi a megjátszás, mi a tettetés, mi őszinte. Történetvariánsok kavarnak, szájha-gyomány, különböző megélések, különböző módon való közve-títések. Szóval semmi olyan, ami ne lenne hétköznapi bármely családban. Az, amitől ennek súlya lesz, az az, hogy egy vész-terhes korban kell ennek a nagy családi gépezetnek egy olyan közös döntést hozni, amely az őt alkotó egyéni életeket mind eg-zisztenciálisan, mind morálisan, mind emocionálisan fenekestül felfogatja. A döntés közös, de a hatásait mégiscsak az egyének-nek egyesével kell viselniük. TURAI JULI ÍRÁSA

VALÓSÁG FIKCIÓN KERESZTÜL

Sokan ismerik a Weiss Manfréd-örökösök sorsát, azt, hogy '44-ben al-kut kötöttek az SS-alezredes, Kurt Becher közvetítésével Himmlerrel, hogy a gyáraik és családi ingatlan-jaik fejében a németek kimenekítsék őket semleges területre. Így nem-csak az életüket vásárolták meg, de jelentős apanázzt is kaptak az újra-kezdéshez.

A regény kapcsán a legtöbbeket a valóság-fikció kérdése foglalkoztatja. Az, hogy hogyan működik egy olyan regény, amely a közelmúlt megtörtént eseményét dolgozza föl fiktív szereplők szemszögéből. Kohner Artúr a valóságban nem létező egyik főszereplőnk, a másik a felesége, kinek valóságát így fogalmazza meg Závada: „a fikció ködéből előbújt valóságos Weiss lány: Helén”. A harmadik Valériusz Lola, Helén unokaöcsének özvegye, Artúr szeretője.

Érdekes kérdés persze, hogy ho-gyan működik egymás mellett a tudott valóság és az írói képzelet, hogyan íródik egy ilyen mű és ho-gyan olvasható. Ahogy Radnóti Sándor írja az ÉS-ben megjelent recenziójában: „A modern történelem-tudomány éppúgy feltárta, mint a modern iro-dalomtudomány, hogy a kitalált dolgok és a tényszerű dolgok viszonya komplikáltabb

annál, hogy a történetírást tiszta ténytudo-mánynak, a regényírást pedig tiszta fikciónak nevezhessük (Arisztotelésszel szólva megtör-téntnek, illetve megtörténhetőknek). A tény fikciójának, illúziójának mégis retorikai jelentősége van.”

ERÉNYEK ÉS GYÖNGESÉGEK

Én a magam részéről mégsem ezt tekinteném elsődleges kérdésnek a könyv kapcsán, jóllehet azt gondolom, hibái mégiscsak innen fakad-nak. A fikció megtorpan a valóság láttán, és ezek a döccenések nem áll-nak jól a regénynek. Ilyenek például a Heltai naplóra való hivatkozások, amelyek képtelenek szervesen felol-dódni a történetben.

De a könyvet izgalmassá mégis-csak az erényei teszik. Például az, ahogy a regény fő problémái megszólalnak a velük szervesen összetartozó elbeszélői hangokon. A közösség és egyén viszonya, a közösség felelőssége önmagáért és az egyénért. Az egyén felelőssége önmagáért és a közösségért. Léte-zik-e valódi közös döntés vagy csak az egyéni hangok egy irányba való csatornázása? És egyáltalán, kinek melyik közösség az, amelyhez a leginkább lojálisnak érzi magát? A család, a zsidóság, az arisztokrá-cia? Vagy mindenki, akit meghur-coltak?

A szerző saját elmondása szerint eredetileg a „Rokoni csoport” címet akarta adni a regénynek (ahogyan Kurt Becher hívta a Weiss Manfréd-örökösöket), de aztán túlzott hivatalossága miatt elvetette. Kár érte, jelentésében és szikár stílusában is sokkal jobban illett volna a szöveghez, a regény által felvetett kérdésekhez. A végül választott *Hajó a ködben* kissé erőltetetten ráolvassa az egész regényre a benne amúgy jó helyen kellő mértékben szereplő Ady verset: *Tovább a hajóval*. „És ha-józunk, szállunk, szállunk, / Sohase lesz megállásunk: / Egy köd-ország Magyarország / S hogyha Új jön, újra köd, / Köd előttünk, köd utá-nunk.” (357)

KI NEM MONDOTT SZAVAK HANGJAI

Négy fő elbeszélői hang szólal meg a regényben: Kohner Artúr, Weiss Helén, Valériusz Lola és a negyedik, a többes szám első személyű közös

családi hang, a rokoni csoporté. Ezeket egészítik ki egyéb mellékhangok (például Weiss Judit úti leírása). Mindegyik elbeszélői szál esetében nagyon kevert a kommunikációs helyzet. Sokszor nem tudjuk, kihez szólnak az elmondottak, szóban, avagy írásban zajlik-e a közlés, célba érnek-e a mondandók vagy sem. Találkozunk képzelt naplóval, képzelt levéllel, képzelt beszélgetéssel is. „(...) és arra gondolt, ha most rendszeres naplóírásba kezdene, mit jegyezhetne föl.” (91) „(...) tért vissza Kohner a díványhoz és képzelt levelének címzettjéhez.” (93) „Lola képzeletben továbbra is Weiss Juditnak meséli, hogy maga sem egészen értette azt az első Rügen szigeti kalandjukat.” (115) Persze mondhatnánk, hogy szinte természetes a sok ki nem mondott szó és meg nem írt levél egy olyan korszakban, amikor bujkálni kell és a titkos rendőrség figyeli az ember minden lépését. Am ne felejtjük el, hogy ennek a családnak a bujkálása is viszonylagos kényelemben zajlott, ahogy az információ átadás sem lehetetlenült el hála hűséges sofőrjük szolgálatainak. Sokkal inkább arról van szó, hogy a családon belüli kommunikáció a vészkorszak előtt is nehézkesen zajlott, már csak azért is, amiért a legtöbb korban a legtöbb családban ez gond szokott lenni.

Sok esetben távolságtartással, az azonosulás lehetőségének szinte teljes kizárásával ismerjük meg egyes szereplők gondolatait. Van, hogy olybá tűnik, mintha egy párbeszédet olvasnánk, de mégis mintha egy harmadik hang közvetítésével tudnának csak egymáshoz szólni a szereplők, nem közvetlenül a másikkhoz. „De Artúr szerint ez nem igaz, mert Juditot, mondjuk, senki se piszkálja, mindenki elfogadja, és tiszteli, hogy világegyetében másokért élt. Helénnek pedig elképedve kell a férjét félbeszakítania, hiszen az Isten szerelmére, hát a Judit vénlány. Tőle nem fogják számonkérni, miért nem szül. Artúr viszont nem hinné, hogy ezt a Weiss nővérek bármelyikőjétől is számon lehetne kérni most már.” (29) Nyílt titkok lebegnek a családi hallgatás felszíne alatt: mindenki tudja (például Artúr és Lola viszonyát), de senki nem beszél róla, a legdurvább tabudöntés a

könyv végén egy halvány célzásban nyilvánul meg. Közös a hallgatás, közös a tudás. Illetve az persze kérdés, hogy mennyire lehet kollektív egy több mint negyven főt számláló klán tudata és ez alapján a döntéseik. „Egyébként hadd vessük itt közbe, hogy mi jut majd a tudomásunkra, de csak két hónappal később. Hogy mi az, amiről Chorin még az övéinek sem beszélt, úgyhogy ezen a látogatásán Helén elől is elhallgatta. Hogy őt már az Astoria-beli kihallgatáskor is nagyon megverték.” (188) A család maga sem tud kiigazodni önmagán: mi a megjátszás, mi a tettetetés, mi őszinte. Történetvariánsok kavarnak, szájhagyomány, különböző megélelések, különböző módon való közvetítések. Szóval semmi olyan, ami ne lenne hétköznapi bármely családban. Az, amitől ennek súlya lesz, az az, hogy egy vészterhes korban kell ennek a nagy családi gépezetnek egy olyan közös döntést hozni, amely az őt alkotó egyéni életeket mind egzisztenciálisan, mind morálisan, mind emocionálisan fenekes-tül felforgatja. A döntés közös, de a hatásait mégiscsak az egyéneknek egyesével kell viselniük.

KOLLEKTÍV FELELŐSÉG

Ha van olyan, hogy kollektív ösbűn, amiben az egyéni felelősség elporlad: „Itt volna talán az ideje, hogy rokonsági közös emlékezetünk mélyéről kiemeljünk egy ősidőbe visszanyúló ösbűnt, hogy föllebentsük róla a fátylat.” (127) Akkor van olyan közös erkölcs, közös felelősség, amelyben az egyén szintű elporlad, mint abban a közös döntésben, amelyet pusztán önmagáért, egyéni indíttatásból lehet, hogy nem hozna meg, de a közösségért meghozza, ezért cserébe az egyéni felelőssége nem számíthat. Ez az igazi alku. Ezt az alkut teljesen különböző okokból két szereplő megtöri.

Az egyik Weiss Judit, aki számára a közösségi egység nem a család, hanem az egész üldözött zsidóság. Ő az, aki egyfelől a saját egyéni döntését követve egy tágabb közösséghez való lojalitást választ, de aki mégis annyira együtt lüktet a családi morállal, hogy nem tudván magát

függetleníteni a közös döntéstől, de felvállalni sem azt, végül öngyilkos lesz.

NYUGVÓPONT

És ott van Kohner Artúr, aki végül egyéni szempontjait fölé helyezi a közös érdeknek, és életében először karakán döntést hoz. A bizonytalant választja, az életveszélyt. Magányos az a felelősség, amit mindezért vállal. A családban nem örvend túl nagy tekintélynek, leszólják, van, hogy kigúnyolják, felesége és szeretője is nem egyszer lesajnálóan nyilatkozik róla. Sőt, a könyvbemutatón maga az író, a karakter megteremtője is gyávának titulálta. Én mégis azt hiszem, az egyik legbátrabb dolog egy senki által meg nem értett, csakis a saját érzelmeinkre támaszkodó, minden mással szembemenő életveszélyes döntést meghozni.

Bár nem célja a regénynek, hogy nyugvópontot találjon, de mégiscsak belebotlunk az „autonóm közösségi részvétel” gondolatába, amely ezen tépelődések valami fajta szintézisét adja: „Mert fontosabb az öntevékenység, az autonóm közösségi részvétel a testi-lelki, fizikai vagy szellemi élményt nyújtó megmozdulásban, köznapi vagy művészi alkotásban, elmélyülésből vagy éppen aktív mozgásból fakadó örömben” (163)

A Dachauba hurcolt magyar úr, aki felszólalt a zsidótörvények ellen

Főispán, székesfővárosi főpolgármester, felsőházi tag és magyar nemes család sarja volt, mégis egy náci haláltáborban végezte. Huszár Aladár (1885–1945) életéről Nagy László írt szakszerű, de olvasmányos életrajzi kötetet. Az egykori főtisztségviselő életéről a szerző beszélt.

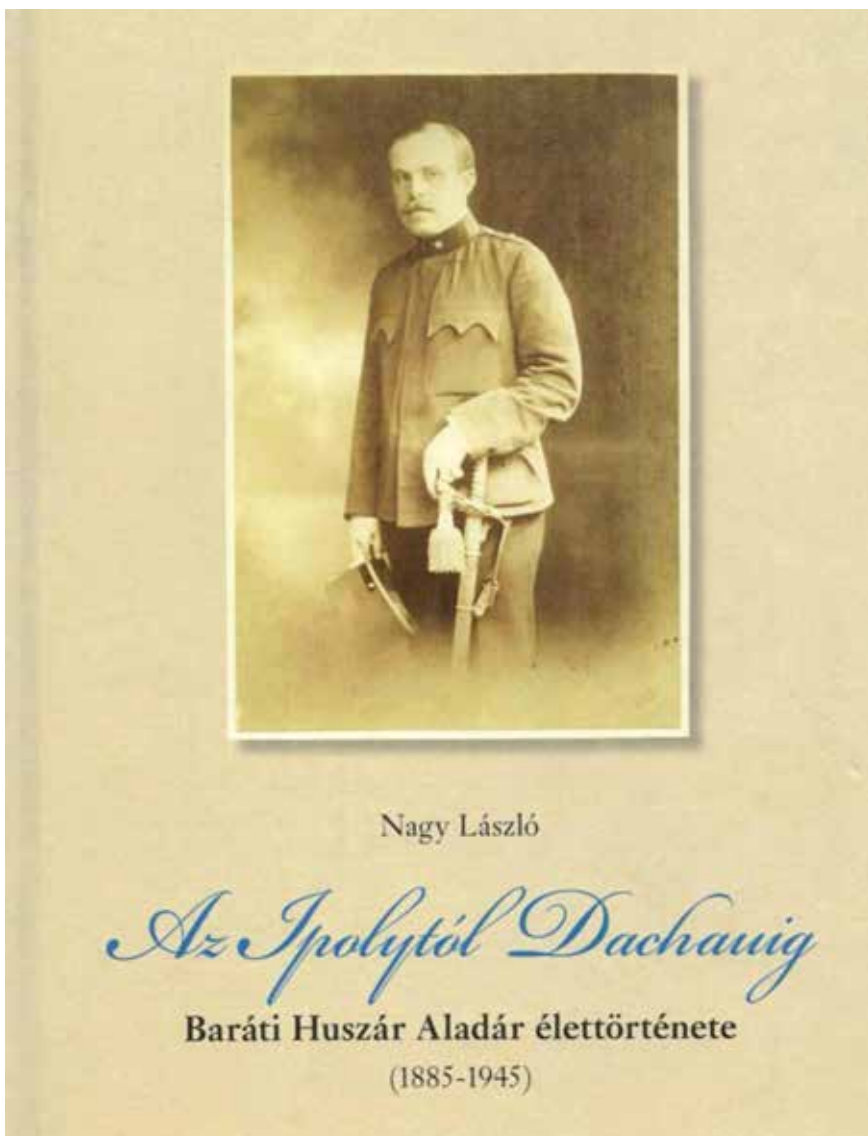
VÉGSŐ ISTVÁN INTERJÚJA

– Mit lehet tudni nemes baráti Huszár Aladár családi hátteréről, származásáról és gyermekkoráról?

– Huszár Aladár tehetős középneemesi családból származott, az Ipoly északi oldalán, Ipolybalogon született. Az apai ág barsi, honti, nógrádi gyökerekkel rendelkezett, jelentős birtokaik, óriási hitbizományuk, illetve kúriáik, kastélyaik voltak többek között (Berence)Barátiban, Vámosmikolán, Keszegen.

A család mindkét ágról katolikus volt, úgy a Huszárok, mint az anyai ági tápiószági Blaskovichok szinte kivétel nélkül jogi vagy mezőgazdasági akadémiai végzettséget szereztek, kiválóan gazdálkodtak vagy éppen a vármegyei közigazgatásban jeleskedtek. Számos képviselőt, vármegyei követet, jegyzőt, fő- és alispánt, szolgabírókat találunk közöttük, akik a vármegyei tradíciókon túl a nemzeti progresszió mellett is kiálltak. Közülük kétségkívül Huszár Aladár jutott a legmagasabb közjogi méltóságra, de ebben szerepet játszhatott az a turbulens történelmi korszak is, amelybe beleszületett.

Ki kell emelni édesanyja, Blaskovich Jolán személyét, akinek szellemisége, fanatikus magyarság szerete, szociális érzékenysége, a népből gyökerező, az egyszerű népet tisztelő nézetei fia világnézetét egész életére meghatározták. Gyerekkorát már a keszei kastélyban töltő Aladár iskoláit Vácon, majd a kegyesrendiek budai gimnáziumában folytatta. Jogi egyetemmel zárta tanulmányait, ezzel indult el a vármegyei közigazgatásába, de a történelem a pályáindítás kezdeteibe gyorsan beleszólt.

– Harcolt az első világháborúban. Milyen kitüntetések, érdemeket szerzett?

– 1914 júliusában vonult be az I. honvédszázadhoz, 1915-ben vezényelték a bukovinai, galíciai frontra. Szakasz-, majd századpa-

rancsnok lett, az összeomlásig szolgált a keleti fronton. Járőr- és felderítőszolgálatban különösen kitűnt, emberei szerették és tisztelték, pozitív tulajdonságaiból különösen az emberpróbáló visszavonuláskor profitáltak beosztottjai.

Kétszer is megsebesült, az egyik alkalommal a gondviselés mentette meg, a gellert kapott golyó a hasfal helyett a lábába fúródott. A könyvben is idézett visszaemlékezéseiben érzékletes képet festett a tisztikar szemében megalázó és megdöbbentő visszavonulásról és természetesen arról is, hogy 1918 novembere itthon milyen földrengésszerű változásokat hozott. A hadvezetés értékelte a haditetteket,

Huszár hadidíszítményes katonai érdemkeresztet, ezüst és bronz katonai érdemérmét, Károly csapatkeresztet, sebesülési érmet, II. oszt. német vaskeresztet is kapott.

– Majdnem megölték 1919-ben Balassagyarmat védelmekor. Mi történt pontosan?

– Ez egy több szálon futó történet, amelynek összegzése is nehezen rövidíthető. A keleti frontról visszatért Huszár, és mint vármegyei jegyző, újra elfoglalta hivatalát Balassagyarmaton, azonban hetek múlva már megtörtént a város cseh megszállása. Majd 1919 januárjának végén, éppen az ő városparancsnoksága idején, a helyi vasutasokkal, civilekkel megerősített kis létszámú és a felsőbb utasításokkal dacoló fegyveres alakulat kiszorította a várost már két hete megszálló cseh kontingenst. A megostromolt laktanyában is történhetett volna számára tragikus fejlemény, de valójában a kommün végnapjaiban egy helyi különítmény vezetője vetette börtönbe és ígért neki másnapi kivégzést.

Huszár rovásán már korábban is több „bűn” sorakozott (Palóc Dandár szervezője, népszerű jobboldali politikus, tehát „potenciális” ellenfél), hetekig rejtőzködni is kényszerült a Börzsönyben letartóztatása elől. Erősen gyanítható, hogy a vörösök oldalán harcoló egyes helyi katonáknak köszönhette megmenekülését, akik valahogy sikeresen negligálták a parancsot, hiszen Huszár népszerű volt a helyi polgárság, iparosok, az egyszerűbb emberek között, közismert volt korrektsége, szociális érzékenysége is. Napokkal később megtörtént a kommün

bukása, elvonult a városból az ún. Szíjártó különítmény, a belefáradt város, és így Huszár Aladár is fellélegezhetett.

– 1920-tól Nógrád-Hont, 1923-tól Esztergom-Komárom, 1928-tól Győr-Moson-Sopron vármegyék főispánja is volt. „A férfi, aki tudja, hogy mit akar” – ezzel a címmel mutatta be az Új Budapest című hetilap 1932-ben az új főpolgármesterként. Minek köszönhető ez a szédítő karrier az Ipoly-mentéről?

– A karrier főispáni szakasza majdnem egyenes vonalú volt, de valójában az 1932-es főpolgármesteri kinevezése okozott erős meglepetést még bennfentes politikai köröknek is. Ambiciózus és tapasztalt politikusból, államigazgatási vezetőből bőséges választék állt a Horthy-kor vezetői részére, gondoljunk csak az

elszakított országrészekből tömegesen átkerülőkre. De kevesek voltak, akik a megbízhatóságot, nemzetűséget, politikai tapasztalatot, szavahihetőséget, szakmai hozzáértést, személyes népszerűséget olyan mértékben ötvözni tudták, mint Huszár. Azt, hogy őt mindig fontos posztokra választották, valójában a fenti tulajdonságainak, képességeinek köszönheti. Kétségtelenül segítséget jelentett számára a frontszolgálatban szerzett tapasztalat, az 1919-es sikeres nógrádi honmentés, Tormay Cecile veszélyeket is rejtő bujtatása a kommün ideje alatt gyaratati lakóházában. De még inkább az, hogy mindig a magyar érdek, megmaradás mentén gondolkodott és cselekedett, életútja szinte makulátlan volt, magán és szakpolitikai tekintetben is.

Azonban a hatalomhoz való lojalitása nem volt szolgálai, távozott,

amikor Esztergomban a korrupciós polgármester és a klérus közötti ellentétet nem lehetett elsimítani, majd 1934-ben éppen azt őt kiválasztó Gömbös centralizációs törekvéseit tapasztalva adta be fővárosi lemondását.

Az, hogy személyéhez a német befolyás, a szélsőjobboldali mozgalmak elleni küzdelmekben (de inkább próbálkozásokban) Horthy és szűk környezete mennyire ragaszkodott, mutatta, hogy az OTI elnöki posztját a megszállásig megtarthatta, az államvezetői támogatás több volt, mint hallgatólagos, erősen szándékolt.

– Németellenessége miben mutatkozott meg? Hogyan sodródott el a kormányzattól és marginalizálódott végül a magyar ellenállásnál?

– Éppen a családi indíttatás – legyen az Huszár, az anyai ágról Blaskovich vagy éppen felesége révén a losonci Szilassy – a magyarázata, hogy a nemzeti függetlenség tisztelete és akarása, a se német, se orosz, egész életútján elkísérte Huszár Aladárt. A II. világháború alatt a szélsőjobboldal ellen a Magyar Nemzetben és más sajtóorgániumokban tollal vette fel a harcot, írásait két könyvben is megjelentette, polemizált velük, ahol lehetett, sőt még párbajozott is. Se Horthyval, se a kormánnyal nem kívánt nyíltan szakítani, hiszen ez ellehetetlenítette volna. Így folytathatta a polgári mozgalmakkal való kapcsolatkeresést, és abba a szűk körbe került, akik a kiugrási iroda vagy éppen Bethlen, Bajcsy köré csoportosultak. Talán a magyar tragédiát az is jelentette, hogy az ellenállás „félte” a polgári politikusokat, ők pedig tartottak a baloldali mozgalmaktól, így se mozgástér, se idő nem maradt érdemi cselekvésre, Huszár is valóban marginalizálódott az ellenállási mozgalom kezdeményeinél.

– Volt-e valami jellemző esemény, kapcsolata a zsidókkal, izraelita egyházzal?

– Egy-egy főispáni beiktatásakor a kor rituáléja szerint a történelmi

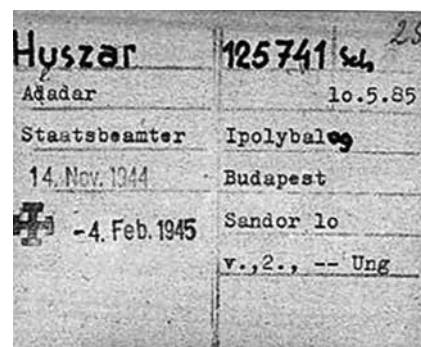
egyházak vezetői – így az izraeliták is – felkeresték, megköszöntötték. Ezek során több alkalommal hangsúlyozta, hogy támogatására az izr. egyház is mindig számíthat, ha lelkiességében azonosul a nemzeti célokkal, nem követ felforgató nézeteiket. Az életút vizsgálata során nem találtam olyan utalást, amely az izr. egyház vagy egyes személyek elleni bármiféle negatív részlehajlására utaltak volna.

Főpolgármesteri ideje alatt külön vizsgáltam a kitüntetések eljárási rendjét, abban szinte pozitívnak értékelhető „diszkrimináció” volt a jellemző e téren. A második világháború alatt, a szélsőjobb előretérésekor egyes sajtócikkeiben, felsőházi vitákban Huszár kifogásolta a védtelen zsidóság elleni, akkor még verbális hadjáratot. Viszont az általa 1938-ban elindított törzsökös mozgalomhoz a zsidóságnak vérségi ok miatt a kezdetben nem lehetett csatlakozni, majd ezt a mozgalom revidálta azzal, hogy aki törzsökös magyarként „erejét, nemzeti érzését, erkölcsi szellemét a célok szolgálataiba állítja”, csatlakozhat.

A második zsidótörvény bevezetése ellen, a Periszköp kiadó által 1939-ben készített kiadványhoz hozzájárulását adta, hogy abban egyik beszéde szerepeljen.

– Mit tudunk az elhurcolásáról és a haláláról?

– Az 1944-es német megszálláskor már kész listák álltak rendelkezésre a letartóztatásra kerülő magyar polgári politikusokról, felsőházi tagokról, újságírókról, baloldaliakról. Huszár Aladárt, bár „csak” 1944. április 3-án tartóztatta le a Gestapo, még akkor sem engedték szabadon, amikor Lakatos miniszterelnök – egyébként sikeresen – interveniált a németeknél több képviselő, politikus (Baranyai Lipót, ifj. Tildy, Bajcsy-Zsilinszky, Nagy Ferenc stb.) szabadon engedéséért. A kérelem Huszár nevét is tartalmazta, de a nyilas mozgalom és vezetőik elleni sajtócikkei, a magyar függetlenség következetes védelme és a polgári mozgalmakban játszott szerepvál-

Huszár Aladár nyilvántartási kartonlapja, Dachau KZ, 1944/45.

lása túl sok okot szolgáltatott a tartós „védőőrizettséghez.”

1944. novemberében szállították Dachaubá, egyértelmű iratokat sikerült beszerezni a KZ levéltárból, hogy a lágerben hunyt el fertőző betegségben 1945. február 4-én.

– Hogyan őrzik az emléket ma szülőföldjén vagy máshol?

– Huszár Aladárt Balassagyarmat, a Civitas Fortissima városa vallja leginkább magáénak, hiszen innen indult el államigazgatási, politikai pályája és ki tudja, milyen sorsra jut az akkori megyeszékhely és vele együtt más magyar területek is, ha 1919-ben városvezetőként nem jár elöl személyes bátorságával, szervezőképességével a cseh megszállók elleni csatározások során.

2009-től a városban utca viseli a nevét, 2015-től látogatható a Civitas Fortissima Múzeum és Kiállítóhely abban a villaépületben, ahol Huszár és családja élt 1923-ig. A városvédelem 100. évfordulójára ennek az épületnek a falán helyezték el Huszár Aladár emléktáblát az önkormányzat, amelynek állítását Gere József helytörténész és jómagam kezdeményeztük. Az életút feldolgozása, a könyv megjelentetése a történelmi múlt iránt érdeklődők számára remélhetőleg közelebb hozza Huszár Aladár személyét, úgy a fővárosban, mint az egykori vármegyei állomáshelyein.

(Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig – Baráti Huszár Aladár élettörténete*, Rozetta Stúdió, Budapest, 2018, 386 oldal)
Eredetileg megjelent a Neokohn internetes portálon

JOGTALAN ÉS JOGOS ZSIDÓK AZ AKADÉMIA SORAIBAN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELSŐ SZÁZ ÉVE ZSIDÓ SZEMMEL – 1. rész

Amikor az Akadémia a centenáriumát ünnepelte, dr. Ballagi Ernő (1890–1944) ügyvéd, újságíró úgy számolta, hogy addig 22 zsidó származású és 20 zsidó vallású tagja volt a magyar tudomány fellegvárának. Őket idézzük és rájuk emlékezünk kétrészes cikkünkben. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

TÁRSASÁGBÓL AKADÉMIA

Egy tudományos alapokon szerveződő társaság alapításának gondolata már a 18. század második felében felmerült, ám a megvalósításig még jó pár évtizednek el kellett telnie. Az alapkövet mondhatni *Széchenyi István* (1791–1860) gróf tette le, aki az 1825-ös országgyűlésen birtokainak egy évi jövedelmét ajánlotta fel, hogy megalapítsák a Magyar Tudós Társaságot. *Széchenyi* felajánlása más főnemeseket is az adakozásra sarkallt, így a társaság 1830-ban megkezdhette működését. 1840-ben a társaság nevét Magyar Tudományos Akadémiára (MTA) változtatták;¹ még ebben az évben zsidó származású tagja is lett.

„JOGTALAN ZSIDÓK”

AZ AKADÉMIÁN: A BIBLIAFORDÍTÓ

A Magyar Tudományos Akadémia „jogtalan zsidó” tagjainak sorát *Ballagi Mór* (szül.: Bloch Móric; 1815–1891) teológus, nyelvész nyi-

totta meg 1840-ben. *Ballagi* felvételét az Akadémia tíz kiemelkedő

Ballagi Mór

tagja, – közöttük *Deák*, *Széchenyi* és *Vörösmarty* – ajánlotta, miután *Ballagi* héberről magyarra ültette át *Mózes* öt könyvét, vagyis a *Tórá*t, majd *Jehosúa* és a *Bírák* könyvét is.²

Ballagi a „jogtalan zsidók” sorát kezdte, hiszen felvételekor még 27 év volt hátra az emancipációs törvény elfogadásáig, vagyis lényegében *Ballaginak* nem voltak polgári jogai; vallási tekintetben pedig még 55 évet kellett várni a recepcióig, de ő ezt már nem élhette meg; igaz – sajnos – ezt már egyébként sem várta ki, hiszen röviddel az akadémiai tagsága után kitért a zsidó vallásból.

„JOGTALAN ZSIDÓK” AZ AKADÉMIÁN: FINÁLY, VÁMBÉRY, FALK

Ballagi után a második zsidó származású levelező tag 1858-ban *Finály Henrik* (1825–1898) klasszika-filológus lett, aki *Óbudán* látta meg a napvilágot, felmenőik között volt *klezmer*, vagy ahogy akkoriban mondták: „zsidó-cigányprímás” karnagy is.³

Finály kikeresztelkedett, 1853-tól Kolozsvárott élt, 1872-től az ottani egyetem – latin nyelvészet – rendes tanára, egy ideig az egyetem rektora is volt.⁴

1860-ban harmadikként Vámbéry Ármin (szül.: Wamberger Hermann; 1832–1913) orientalista, felfedező

FORRÁS: VASÁRNAPI ÚJSÁG

Vámbéry Ármin
dolgozószobájában

következett az Akadémia ezen sorában, akit 1876-ban rendes taggá is megválasztottak; a 20. századforduló valószínűleg egyik leginkább ismert magyar származású alakja volt. Igazi pályafutását Isztambulban kezdte meg, ahol a pasa titkára volt, mellékesen pedig megírta a német-török, török-német szótárat; a *Times* állandó munkatársa stb.⁵ Ami magánéletét illeti, többen tudni vélték, hogy áttért az iszlámra, ami valószínűleg, ha igaz is volt, akkor valamelyik úti kalandjához lehetett köthető, viszont sok zsidót meglepetek temetésének körülményei:

„[...] mint reformátust temették el. Tudjuk, hogy mohamedán hitre tért, de hogy kereszténnyé lett volna, arról önmaga nem nyilatkozott. Mindazonáltal mint felekezet nem akarjuk reklamálni. De megállapíthatjuk, hogy fajlag a miénk volt s ebben a minőségében is azok közé

tartozott, akik, mint Beaconsfield, faji származásukra büszkék voltak és inkább kérkedve, mint szégyenkezve vallották zsidó eredetüket.”⁶

1861-ben Falk Miksa (1828–1908) újságíró, politikus lett az Akadémia levelező tagja, akinek nagyságát mutatja, hogy bár kikeresztelkedett, halála mellett – kivételesen⁷ – nem tudott elmenni az *Egyenlőség* zsidó hetilap sem, és az alábbi nekrológot adta közre:

„Országos ügyek oszlopos emberének kidöltéről írtak e héten a lapok. Nagy munkásságot igazán tartalmas életet méltattak még az ellenfelei is méltó tisztelettel. A legnagyobb magyar publicista, politikai életünk egyik, a szó szorosabb értelmében vett irányító embere, a liberalizmusnak legelső rendű tántoríthatatlan bajnoka: Falk Miksa, a próféták korát túlélve, váratlanul elhunyt. [...]

Erőssége volt az országnak itthon és kifelé a nagy világban. Attól az időtől fogva, amikor, mint a pesti hitközség régi iskolai értesítőjében olvassuk, Falk Miksa a zsidó iskola növendéki közül különösen stílusgyakorlataival, amelyekért díjakat is nyert, kitűnt, a vezérlő publicista állásáig, de különösen a magyar királyné dolgozószobájába vezető magyar nyelvmesterségig, hosszú utat futott be. [...]

Választania kellett a között, hogy törekvéseink, irodalmunk megismertetésével a nemzet érdekében álló azt a nagy hatást gyakorolhassa a királynéra, amelynek elkövetkezése miatt utóbb a magyarok szintjei közé iktatták e koronás mártírt, s a között, hogy jelentős pozícióban ugyan, de megmaradjon zsidónak. És hitét áldozta fel hazájáért. Eredményeiért dicsőítik emlékét, de hitének, ha elszakad is tőle, sohasem vált ellenségévé. Törhetetlen liberalizmusa mindig védői sorába állította. Lapja, a »Pester Lloyd«, hatalmasság lett, szava messze hangzó és nyomatékos, mai súlyát is Falk alapozta meg. Kétszeresen fájjaljuk elhunytát, nemcsak mint hazafiak, kik a liberalizmus alkonyának idejében nélkülözzük ennek

egyik legkiválóbb bajnokát, hanem mint zsidó hitűek is, akik ugyancsak a tértvesztett liberalizmus korszakában többszörösen keserüljük meg, ha jó embereink a sorból kidőlnek.”⁸

„JOGTALAN ZSIDÓK” AZ AKADÉMIÁN: A ÖREGSÉGGUTATÓ

1864-ben dr. Rózsay József (szül.: Rosenfeld; 1815–1885) gerontológust invitálták a tudomány hivatalos soraiba, amiben a legtöbben már a

Dr. Rózsay József

jogegyenlőség zálogát látták. Amikor az Akadémia elnöke üdvözölte Rózsayt az illusztris társaságban, hangsúlyozta, hogy „nem mint zsidót, hanem Rózsayt, a tudóst hívták meg”.⁹ Zárójelben megjegyzendő, hogy a származás szerinti felsorolásban az ötödik volt Rózsay, viszont azok között, akik megmaradtak őseik hite mellett és az Akadémia tagjai is voltak: első volt.

Az orvosprofesszor az 1848/49-es szabadságharc idején magyarosította nevét és Kossuth mellé állt, az első felelős magyar minisztérium tábori főorvossá nevezte ki. 1850-től Pest főorvosa volt, mely posztot élete végéig megtartotta. 1854-ben sikerült megalapítania az Elisabethineum „agg-gyámoldát” (ma a Péterfy Kórház Alsóerdősor utca

és Dohány utca sarki telephelye), mely két évvel később kezdte meg működését, de emellett részt vett a pesti zsidó kórház igazgatásában is (halála előtt nem sokkal az ő javaslatára vásárolta meg a hitközség a Szabolcs utcai kórház telkét). A Rókus Kórház járványügyi referense is volt. 1864. január 20-án választották az MTA levelező tagjának – székfoglalóját az időskori gyógyellátásról tartotta, melynek úttörője volt. Az emancipáció évében, 1867-ben Pest-Pilis-Solt vármegye tiszteletbeli főorvosa lett.¹⁰

Rózsayt a tudományos és szakmai élet mellett az állami szféra is elismerte: királyi tanácsosi címet kapott és „muravölgyi” névvel magyar nemességet is.¹¹ Végrendeletében tetemes vagyont (28.000 forintot) hagyott az Akadémiára és különböző jótékony célokra, de ez különösebben nem volt meglepő, hiszen életében is híres volt nemes lelkéről: megalapította például az Eötvös-alapot, mely évente 40 szegény helyzetű orvostanhallgatót segélyezett stb.¹²

Sírja a Salgótarján utcai zsidó temetőben áll, emlékezete viszont sajnos hiányos: semmi sem viseli nevét. Rózsay munkássága csupán néhány évtizedenként fénylik fel egy-egy orvosi folyóiratban.

HÉBER ÖRÖMSZÓZAT AZ AKADÉMIAI PALOTA FELETT

1865-ben az akadémia új épületének felavatására Zilz Mór pesti vallásnár *Kol Szimrá* címen héber nyelvű költeményt írt. A 25 hatsoros költeményt a pesti hitközség jelentette meg; magyarra pedig Zilahy Pál rabbijelölt fordította *Örömszózat*

Magyar Tudományos Akadémia

címen. *Arany János* (1817–1882) költő, az Akadémia titkára később a hitközséget arról tájékoztatta, hogy az tudomány világa „kedvesen fogadta” a héber szózatot az 1865. december 15-ei nyilvános ülésén.¹³ A Zilz költeményét dr. Rózsay József levelező tag ismertette az alábbiakban:

„A »Kol Simrah« (Örömszózat)-ban szerző héber nyelven tolmácsolja érzelmeit, nem csupán azért, mert e nyelv is keletről származik, keletről, hol a magyar nemzet bölcsője van, nem csupán azért hogy örömszózatát azon nyelven intézze a magyar nemzethez, melyen Isten a prófétához szólott, hanem azért, mert e nyelv sajátja, – melyen örvendetes és gyászos alkalmakkor legörömebb szól, mert egykori nemzetiségének érzete, s az évezredes múltnak emléke, az izraelitának hú társa volt fájdalmas pályáján. [...]

A költő igen helyesen Cionnak nevezi az Akadémia palotáját, a próféta szavaiból indulván ki »Cionból jó a tanítás« (*Jesájá* 2:3.), s valóban bármi hosszú körülírással sem fejezhetette volna ki találóbban az intézet rendeltetését, mint ez egyetlen szó által.¹⁴

Zilahy fordítása sajnos kéziratban maradt, de részletét tudjuk közölni:

*„Duna partján díszlik ím székhelyed,
Fényes lakot fiaid emeltek számodra!
Vonulj be s uralkodjál ott,
Sötétség ne lépje el napodat,
Virágaid ne bánthassa hervadás,
Örökre ragyogjon csillagzatod.*

*Lakod Cion, bölcséinek menhelye,
Tudományok szív-ere, vejeje
Országának, nemzetnek egyeteme.
Lakodból sugarak mert terjednek
Gerjesztői emberi szíveknek
Magasztos isteni érzelmekre.”¹⁵*

¹ Berei Andor (szerk.), *Új magyar lexikon 4. kötet* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962), 517–518. o.; ² Ballagi Ernő, „Zsidó érdekességek a százszentendős Akadémiáról – Zsidó bibliafordító mint akadémikus”, *A Magyar Zsidók Lapja* (1940), 2. évf. 18. szám, 3.; ³ Ballagi Ernő, „Kuriozumok – Zsidó cigányprimások és muzsikuskok”, *Egyenlőség* (1938) 58. évf. 24. szám, 11. o.; ⁴ „Finály Henrik”, *Vasárnapi Ujság* (1898), 45. évf. 9. szám, 142–143. o.; ⁵ „Vámbéry Ármin”, *Vasárnapi Ujság* (1913), 60. évf. 38. szám, 750. o.; ⁶ „Hírek – Vámbéry Ármin”, *Egyenlőség* (1913), 32. évf. 38. szám, 9. o.; ⁷ „Kivételesen” mert bár az *Egyenlőség* elsősorban az asszimilálódott, illetve neológ zsidókat célozta meg, a kikeresztelkedett zsidókról nem igazán cikkezett a kitérésük után. A kivétel oka lehet esetleg, hogy Falk nem szakította meg kapcsolatát a hitközséggel, a Pesti Izraelita Nőegyletnek például tiszteletbeli tagja maradt. Lásd: „A pesti izr. Nőegyesület”, *Egyenlőség* (1909), 28. évf. 20–21. szám (II. melléklet), 3. o.; ⁸ „Hírek – Falk”, *Egyenlőség* (1908), 27. évf. 37. szám, 8–9. o.; ⁹ „Zsidó érdekességek – Rózsay József és az Akadémia”, *A Magyar Zsidók Lapja* (1942), 4. évf. 32. szám, 4. o.; ¹⁰ Vértés László dr., „Dr. Rózsay József, az első magyar gerontológus, a régi Terezváros orvosa”, in: Székely György (főszerk.), *Honismeret* (Budapest: Lapkiadó Vállalat, 1985/3.), 8–9. o.; ¹¹ Szabolcsi, „Zsidó nemese”, *Egyenlőség* (1887), 6. évf. 16. szám, 6. o.; ¹² „Hírek – Dr. Rózsai József”, *Egyenlőség* (1885), 4. évf. 21. szám, 7. o.; ¹³ Groszmann Zsigmond dr., *A magyar zsidók a XIX. század közepén* (Budapest: „Egyenlőség” Könyvkiadóvállalata, 1917), 53. o.; ¹⁴ Csengery Antal (szerk.), *Budapesti Szemle VIII. kötet* (Budapest: Ráth Mór, 1867), 307. o.; ¹⁵ „Zsidó érdekességek – Héber óda a Magyar Tudományos Akadémiához”, *A Magyar Zsidók Lapja* (1942), 4. évf. 29. szám, 7. o.

Mi kerül a kóser (űr)piknik-kosárba?

Mivel a kóser űr-koszt témája elég szűkös egyelőre, és mert a többségünk inkább a Balaton-partra ruccan ki és nem a Holdra, ezért gasztronómiai rovatunkban a Hold-menü helyett strand-menüt kínálunk. DÉNES ANNA ÍRÁSA

Bár elképzelhető, hogy a (nem is olyan távoli) jövőben az űrsétára induló, szombattartó űrturisták kóser menük garmadából választhatnak majd, jelenleg azonban a NASA egyetlen, űrutazás során fogyasztható ételeket készítő és csomagoló gyárában csak nem-kóser ételek készülnek. Amit az űrhajósoknak biztosítani tudnak, az annyi, hogy egy kevés saját élelmiszert is magukkal vihetnek, ami napi táplálékszükségletük mintegy tíz százalékát fedezi. Ez a saját élelmiszercsomag akár kóser élelmiszert is tartalmazhat.

A legtöbbször azonban jelenleg nem fenyegeti az a veszély, hogy ezzel a problémával kelljen szembesülnünk. Mi többnyire csak a Földön utazgatunk, és élvezük a nyár adta lehetőségeket, a tenger- és tópartok nyújtotta örömeiket. Ám – hacsak nem valamelyik izraeli tengerpart vallásos közönség által is látogatott részéről van szó – a kóser étkezés biztosítása időnként még itt, a Földön is komoly kihívások elé állíthatja az embert. Különösen, ha néhány kisgyerek társaságában utazik, akik ugyanúgy szeretnének fagyit, lángost vagy sült halat, mint a vízparton szaladgáló más kisgyerekek.

Mit tehetünk? Először is tájékozódjunk utazás előtt. Van-e a környéken elérhető, megbízható kósersági pecséttel rendelkező bolt vagy étterem, ahol megvásárolhatjuk a szükséges kellékeket, vagy alapanyagokat. Ha nincs, akkor előre kell tervezni, akár csak egy napra, akár több időre megyünk nyaralni. A tervezés része az interneten felkutatni, hogy a helyi rabbinátus kiadott-e olyan kóser-listát, melyen feltüntetik az ellenőrzésük alatt álló élelmiszereket.

Azonban az alapanyagok kósersága még nem garantálja a kóser ételt. Nem elegendő ugyanis, ha a megvásárolt hal maga kóser halfajta. Ha nem kellő odafigyeléssel vagy nem-kóser edényben készítik el, akkor a kóser halfajtából készített halétel sem lesz kóser. (Éppen ez a NASA problémája: nem az okoz számukra gondot, hogy kóser alapanyagokból készüljön az űrhajósoknak szánt étel, hanem az, hogy egyetlen megfelelő gyártó soruk van, melynek kóserolása nem éri meg az ezzel járó költségeket.)

Nézzük hát végig, hogy mit tehetünk azért, hogy olyan környezetben is élvezhessük a jellegzetes nyári finomságokat, ahol nincs elérhető kóser büfé.

SÜLT HAL

Ezt egy kis grill-sütő segítségével akár helyben is elkészíthetjük. A szükséges eszközökről természetesen előre kell gondoskodnunk, de egy kis odafigyeléssel remélhetőleg semmi nem marad otthon. A helyben sült hal azért jó

megoldás, mert frissen készül, a hal gyorsan átsül és igazi vízparti élményt ad. Ráadásul, amennyiben a következő szabályokat betartjuk, az alapanyag olyan halárusnál is beszerezhető, aki nem csak kóser halakat árul.

Először is ki kell választani a megfelelő halat. Kóser hal az, amelyiknek pikkelye és uszonya is van. Vannak olyan halak, amelyeknek a pikkelyeit csak forró vízben való áztatással lehet eltávolítani. Ezeket a gyakorlatban nem-kósernek minősítik, és nem használjuk. Ilyen például a tokhal. Vannak halak, melyek csak életük későbbi szakaszában rendelkeznek pikkelyekkel, ezek kósernek számítanak, viszont azok a fajták, melyek éppen fordítva, fiatalon pikkelyesek, később azonban csupaszok – például a kardhal –, nem minősülnek kósernek. Azok a halak, melyek a vízben pikkelyesek, ám kifogás után elveszítik a pikkelyeiket, kósernek.

Mivel a hal nem igényel kóser vágást, és a vére is fogyasztható, akárhol megvásárolhatjuk frissen. Ha azonban olyan boltból vásárolunk, mely nem rendelkezik kósersági felügyelettel, fontos, hogy a saját szemünkkel győződjünk meg a pikkelyek meglétéről, illetve arról, hogy valaha voltak a halnak pikkelyei. A boltbeli kiírás a hal eredetére vonatkozóan nem elegendő. Ha halfilét veszünk, és az egyik darabon látunk pikkelyeket, a másik, ahhoz színben, állagban, méretben hasonló haldarabot is tekinthetjük kósernek. Amennyiben nem kóser halakat is árusító boltból szerezzük be a halat, be kell tartanunk néhány alapvető szabályt: alaposan vizsgáljuk meg a kiválasztott halat, hogy valóban megfelel-e a követelményeknek, és vigyünk magunkkal saját kést és deszkát, ha a halat fel akarjuk darabolni vagy meg akarjuk tisztítani.

TIPP: *Kóser halak (nem teljes lista): sügér, ponty (tükörponty is), lazac, makréla, pisztráng, hering, tilápia, csuka, sok tonhal és szardíniafaj.*

Nem-kóser halak (nem teljes lista): harcsa, angolna, cápa, kardhal, tokhal, valamint a tenger gyümölcsei.

Ha ezzel megvagyunk, jöhet a grillezés. Csak olyan grillt használhatunk, melyen kizárólag kóser élelmiszer készül. Amennyiben korábban húst süttünk a grillrácsra, a hal készítése előtt nagyon alaposan mossuk le, mivel húst és halat nem készíthetünk vagy fogyaszthatunk együtt. A halszeletek mindkét oldalát megkenjük olívaolajból, összetört fokhagymából, citromléből és fűszerekből (só, bors) készített páccal, és rövid várakozás után a grillre tesszük. Néhány perc alatt mindkét oldalukat pirosra sütjük, és azonnal tálaljuk. Vihetünk magunkkal hűtőtáskában zöldségsalátát, savanyúságot is, hogy teljesebbé tegyük az étkezést.

LÁNGOS

A lángost, mivel igazán csak frissen finom, leginkább egy vízparti nap utáni kiadós vacsorának tálalhatjuk fel.

két és fél dl tej, vagy víz; egy kocka élesztő; 60 dkg liszt; 1 kk só; továbbá: liszt a nyújtáshoz, olaj a sütéshez, tejföl, reszelt sajt és fokhagyma a tetejére

Az élesztőt langyos tejbe vagy vízbe morzsoljuk, és egy kanál liszt hozzáadásával felfuttatjuk. A lisztet tálba szitáljuk, hozzáadjuk a többi hozzávalót, és alaposan megdagasztjuk, hogy kissé ragadós, lágy tésztát kapjunk. Szükség szerint adjunk hozzá egy kevés vizet vagy lisztet. A meggyúrt tésztát letakarva duplájára kelesztjük, majd kb. 20 gombócot formázunk belőle. 20 percig kelesztjük. Széles serpenyőben kb. fél liter olajat forrósítunk, a gombócokat egymástól ellentétes irányba húzogatva széthúzzuk tenyérnyi nagyságúra. Forró olajban, oldalanként 1-2 perc alatt aranybarnára sütjük, lecsöpögtetjük, zúzott fokhagymával, tejfőllel, reszelt sajttal tálaljuk. Ínyencek érlelt rokfort sajttal tehetik különlegesebbé.

FAGYLALT

Bár néhány nagy fagyaltcég termékei rendelkeznek kósersági pecséttel, és ezek a világ számos országában elérhetőek, magunk is kísérletezhetünk vele. Bizonyosodjunk meg arról, hogy a hűtőtáskánk kellőképpen hűt, nehogy csak egy olvadt massa várjon minket, amikor enni készülünk az édes finomságból.

Epres-banános jégkrém

Párve

Tojás- és gluténmentes

1 kg eper (lehet fagyasztott is); 1 nagy, érett banán; 1 ek. méz vagy szilán (datolyaméz); 1 ek. cukor; ½ citrom leve

Ha fagyasztott epret használunk, lábosba tesszük, és néhány evőkanál vízzel pár perc alatt, nagy láng fölött felolvasztjuk. A hozzávalókat az eperrel együtt tálba tesszük, és az egészet simára turmixoljuk. Ezek után jégkrémes formákba töltjük a keveréket (a formák méretétől függően 14-15 darabot kapunk), és egy fél napra a mélyhűtőbe tesszük.

Az eper esetében is nagyon fontos, hogy megfelelő alaposággal járjunk el a tisztítás során. Az eper szárát kihúzzuk – vannak, akik szigorúbb álláspontra képviselnek, és le is vágnak egy darabot a szár körül. Vigyázzunk, hogy ne készítsünk véletlenül bemélyedést, lyukat a gyümölcsön, ami által véletlenül az eperszem belsejébe kerülhet egy apró csúszómászó. Ha mégis így történt, az epret vágjuk ketté, hogy a belsejét is meg tudjuk vizsgálni. Ezután három percre beáztatjuk, szükség esetén többször is cserélve a vizet, utána bő vízzel leöblítjük, majd erős fénynél, szemenként alaposan átvizsgáljuk. Ha úgy látjuk, hogy bogarakkal erősen fertőzött az eper, jobb, ha inkább új csomagot vásárolunk.

PALACSINTA

Téjes

20 ek. liszt; 4 tojás; 6 dl tej; 3 dl szóda víz; csipetnyi só; 1 ek olaj; 1 kk. őrölt fahéj (elhagyható); olaj a sütéshez.

A hozzávalókat sorban tálba tesszük. Minden lépés után alaposan megkeverjük a masszát, nehogy csomós legyen, majd kisütjük a palacsintákat.

TIPP: párve változatban is elkészíthetjük, a tej helyett használhatunk szódat, vizet, gyümölcslevet vagy kóser gabonaitalt.

„[A lo táschit, ne pusztíts] a legátfogóbb figyelmeztetés az emberek számára, hogy ne éljenek vissza a helyzetükkel, amelyet az Örökkévaló adott nekik, a világ és annak ügyeinek uraiként, szeszélyből, szenvedélyből vagy pusztán gondatlanságból pazarolva a földön.”

(Samson Raphael Hirsch rabbi /1808-1888, Németország/)

KÖRNYEZETTUDATOSSÁG VAGY KONZUMIDIOTIZMUS

MIT MOND A HÁLÁCHÁ #MŰANYAGMENTESJÚLIUS-RÓL?

A július világszerte egy pozitívnak tűnő, ugyanakkor sok kérdést felvető és bizonyos szempontból kétes megítélésű, sőt akár kontraproduktív is nevezhető kampány vonzásában zajlott. Ez a műanyagmentes július, avagy a #plasticfreejuly kezdeményezés. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

TÚLFOGYASZTÁS A KÖRNYEZETTUDATOSSÁG ÁLCÁJÁBAN

A műanyagmentes júliust a Plastic Free Foundation (Műanyagmentes Alapítvány) indította útjára, hogy felhívják a figyelmet arra az elképesztő mennyiségű szemétre, ami az egyszer használatos műanyag eszközökből képződik. Legyen szó kiránduláson használt egyszer használatos műanyag evőeszköztől, elviteles kávéspohárról, ballagáson elengedett lufikról vagy arról a hajszálvékony kis zacskóról, amiben a zömlénket veszünk – ezek a műanyagok feleslegesen terhelik a környezetünket, mérgezik a vizeinket és okoznak mérhetetlen kárt az állatvilágban. A kezdeményezés eredetileg tehát arról szól, hogy próbáljuk ezeket az egyszer használatos műanyagokat kiszorítani az életünkben. Hogyan? Vigyünk magunkkal lebomló evőeszközt, amikor kirándulni megyünk (vagy ad absurdum elmoshatót...), bögrét, amikor kávézunk vagy szatyrot, amikor bevásárolunk. És próbáljuk elképzelni a ballagást eleresztett lufik hada nélkül...

Eddig az abszolút pozitív üzenet (noha látnunk kell, hogy ez korunkban egyik pillanatról a másikra megvalósíthatatlan, és ily módon a kihívásban részt venni eleve kudarcra ítélt próbálkozás). Csakhogy, mire ez nyelven, honlapokon, időn és téren eljut mondjuk hozzánk, addigra az üzenet átalakul. Például lekopik az egyszer használatos jelző a műanyag elől, és máris arra biztatja az embereket, hogy szabaduljanak meg a műanyag tárgyaiktól – holott a már meglévő műanyagok újbóli felhasználásával, az élettartamuk meghosszabbításával a lehető legjobbat tesszük: nem veszünk új dolgokat, amik új szemetet termelnének!

NÉVJEGY

STEINER ZSÓFIA

- SZÜLETETT: 1982
- FOGLALKOZÁSA: újságíró, az *Egység* és a *Gut Sábesz* magazin főszerkesztője
- CSALÁD: házaspár, 4 gyermek édesanyja

FOTÓ: FEYÉR GABRIELLA

A legjobban éppen itt látszik az, hogyan vált a kampány a környezettudatosságból a túlfogyasztás eszközevé: az internetet ellepték a #plasticfreejuly megjelölésű kihagyhatatlan akciók: vegyél bambuszfogkefét most 18-at adunk 12,5 áráért (*tényleg szükség van 18 fogkefére?*). Cseréld le műanyagzacskóidat környezettudatos vá-

szonzsákjainkra, most 2,78% kedvezménnyel. *(Ne cseréld le, használd a műanyagot addig, amíg használható. Addig ne vegyél újat.)* Vegyél új, trendi ételhordó dobozt, 200% újrahasznosított szilikonból. *(Ne vegyél. Tökéletes lesz továbbra is a kiürült fagyis doboz, amíg el nem törik)* Gyere el a csomagolásmentes boltunkba. *(Kocsiba kell ülnöd hozzá? Inkább ne menj...)* Vannak aztán a totális vadhajtások, mint annak a boltnak az esete, amelyik – ahelyett, hogy egyszerűen nem kínálna egyszer használatos nejlonszatyrot – olyan zacskókat gyártatott, amelyekben a zacskót cipelőre vonatkozó, becsmérlő kifejezések vannak nyomtatva.

A SZÜKSÉGTELEN ROMBOLÁS TILALMA

A pazarlásnak és a szükségtelen rombolásnak a megfékezése olyan alapvető zsidó érték, amiről sajnos nemcsak, hogy kevés szó esik, de ráadásul a gyakorlati megvalósítása is elfelejtődött a modern kor könnyen megszerezhető, egyszer használatos javainak bűvöletében.

A bál táschit alapjait meglepő módon a zsidó hadviselésben találjuk: „Ha ostromolsz egy várost hosszú időn át, harcolván ellene, hogy bevedd azt, ne pusztítsd el fáját, fejszét emelvén rá, mert ehetsz róla, de ki ne vágd azt, mert ember-e a mező fája, hogy ostrom alá jusson előtted? Csak azt a fát, melyről tudod, hogy nem gyümölcsfa, azt megronthatod és kivághatod, hogy építs ostromot a város ellen, amely háborút visel veled, amíg el nem esik.” (5Mózes 20:19-20.) Ezt bölcsaink kiterjesztették, és általában a szükségtelen rombolás és pazarlás tilalmaként tekintünk rá. Maimonidesz, a 12. századi zsidó bölcs szerint pl. tilos „háztartási eszközöket összetörni, ruhákat szétszaggatni, épületeket lerombolni, forrást elzárni vagy élelmiszert megsemmisíteni” (*Misné Torá*, a Királyok törvényei 6:10), míg a szintén spanyolországi tudós, rabbi Jeruhám szerint nem szabad a vizet pazarolni, mikor mások szükségét szenvednek. A bál táschit elve nem csak a pazarlásra, de a mértéktelenségre, mai kifejezéssel élve a túlfogyasztásra is vonatkozik. (Amire nem vonatkozik azonban, az a mondhatni szükségszerű „pusztítás”, mint pl. a gyász idején betépett ruha vagy a tüzelőként továbbhasznosított fa kivágása. Nem aszkétának kell lenni, hanem mértékletesnek...)

Kontrolltalan műanyaghasználóból környezettudatossá válni nem két perc – és nem két fillér.

Sajnos azt kell mondani, hogy az ilyesfajta környezetvédelem a nagyvárosok anyagilag viszonylag jól álló és nem mellesleg az időnek bővében levő rétegének kivált-

sága. Itt és most a világ műanyagba van csomagolva. A vécépapírgurigák zacskójától a gyógyszerek csomagolásán át a magazinok védőfóliájáig minden, de minden eldobható műanyagból van. A műanyagmentes július elnevezés azt sugallja, hogy zéró toleranciát kell bevezetni, holott az emberek jelentős részének erre egyszerűen nincs lehetősége. És nem is feltétlenül csak azért, mert aránytalanul drágább a környezetkímélő helyettesítő termék, hanem azért, mert nem tud hozzájutni. Egyszerűen nincs, vagy nincs számottevő környezetszennyezés nélkül elérhető közelségben. Ráadásul arról, hogy az újbóli felhasználás a legtöbb esetben mosást, vagyis vízhasználatot jelent, végképp nem esik szó, holott a korlátlanul elérhető folyóvíz (pláne ivóvíz!) megint csak olyan luxus, amit mi természetesnek veszünk, de Magyarországon sem egyértelmű. Leegyszerűsítve: ott, ahol a vizet a kútról kell cipelni, ott nem lesz opció a mosható pelenka, ha hozzá tudnak jutni eldobhatóhoz.

A SZÉLSŐSÉGEK ILLÚZIÓJA

A műanyagmentes július bizonyos szempontból egy illúzió – annak az illúziója, hogy ha nem kérek a zsömlehez zacskót a boltban, akkor megóvtam a világot – vagy ha kérek, akkor ettől a zacskótól fog felrobbanni a föld. A túlzások, legyen szó bármelyik oldalról, szükségképpen torzítanak: hamis biztonságérzetbe ringatnak vagy pánikba kergetnek, miközben a valódi problémákat elfedik. Például azt a problémát, hogy a szemetet alapvetően nem mi, a gazdasági tápláléklánc porszeméi termeljük jókedvünkben, hanem a rendszer kényszeríti rá, amiben mozgunk. Meg azt a problémát, hogy az emberek jelentős részének a problémái nem ott kezdődnek, hogy ökológiai gazdálkodásból származó biopamut-e a ruhájuk, hanem az, hogy nincs mit felvenniük magukra. Meg ennek a kettőnek az ötvözetét, hogy ami elérhető a tömegek számára, az silány műanyag, ami egyaránt károsítja a környezetet és a testüket (hogy a lelkünket károsító tömegcikkekről már ne is beszéljünk.)

A környezettudatosság nem a műanyagmentes július hesteg. A környezettudatosság az, amit a bál táschit tanít nekünk: hogy annyit veszek el a világ értékeiből, erőforrásaiból, amennyire szükségem van és a lehetőségeimhez képest olyan módon, ami a legkevesebb kárt okozza.

Ha ezt nem értjük meg, akkor a műanyagmentes július és minden hasonló kezdeményezés a mögötte álló pozitív szándék ellenére dicstelen halált fog halni a konzumidiotizmus oltárán.

Ha nem tudunk nagy összefüggésekben gondolkodni, akkor – ahogy a munkásnők tízezreinek törekvéséből született nőnap eltorzult a virágárosok és a leereszkedő hímsovinizmus érdekeinek metszetében – úgy válik majd a túlfogyasztás júliusává a #plasticfreejuly.

Ábrahám felfedezi az égitesteket

Réges-régen történt. Az ősi Úr-Kászdím városának egyik kis vályogházikójában nagy volt az öröm: új élet érkezett, egy gyönyörű kisfiú született. Az apa, Terách büszke volt a gyermekre, óvta, féltette még a széltől is. Amikor Ávrám – így hívták a kicsit – három éves lett, sétára indult otthona körül. Körülnézett a világban, és mit látott? Fákat, virágokat, állatokat. Napsütést, később, este a csillagokat.

Ávrám rácsodálkozott a sok csodára, melyet látott, és hangosan kérdezte: „Ki teremtette ezt a csodálatos világot?” Az emberek, akik az utcán jártak (és igazán sokan jártak arra, hiszen Terách bálványboltja messze földön híres volt), így szóltak: „Hát nem tudod, te gyermek? A bálványszobor teremtett a világot és benne ezt a sok csodát.”

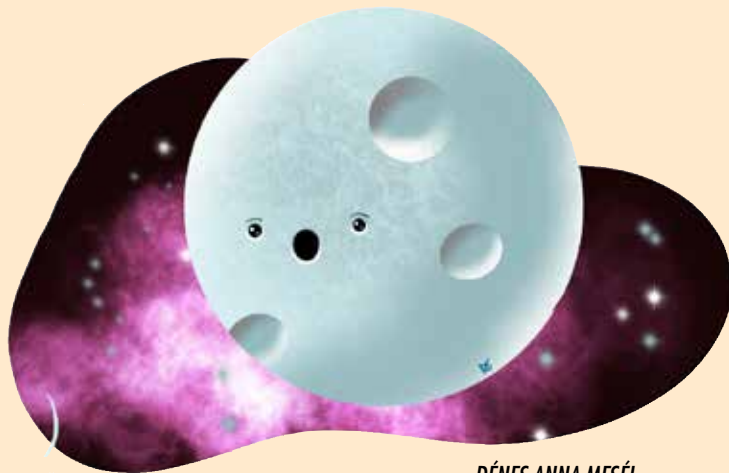
„Az lehetetlen” – így a kisfiú –, „a szobrok apám bálványboltjában se járni, se beszélni nem tudnak. Hogyan teremthették volna a világot? Talán a forró és hatalmas Nap teremtette a világot? Olyan magasról tekint le ránk, biztosan mindent jól lát” – gondolta. Ám lassan beesteledett, a Nap egyre lejjebb vándorolt, végül eltűnt a látóhatáron. Azt mondta magában Ávrám: „Ha ez így van, hiába lát onnan magasról mindent a Nap, mégsem lehet a világ ura.”

A csillogó Nap nyomában feljött az ezüstös fényű Hold, és vele együtt milliónyi csillag. Ávrám azt mondta erre: „Íme, a Hold, mely letaszította a trónjáról a Napot. Lám, mennyi szolgálója van, tele van velük az égbolt. Biztosan a Hold a Világ Ura.” Ávrám boldog volt, hogy végre megtalálta a magyarázatot, ám mi történt? A Hold bejárta égi útját, lassan világosodni kezdett, és az égen újra feltűnt – a Nap! A Nap, amit a Hold nem sokkal később már legyőzött, most ő került ki győztesként.

Azt mondta Ávrám: „Ha ez így van, akkor se a Nap, se a Hold nem lehet a Világ Ura. Biztos vagyok benne, hogy van egy még hatalmasabb úr a világon, egy Örökkévaló, soha el nem tűnő, soha meg nem szűnő Isten, aki teremtette és irányítja a világot.” Így tanulta meg Ávrám – akiből később, felnőtt korában Avrahám lett –, hogy a világot Isten teremtette és Ő irányítja az idők végéig.

Az elégedetlen Hold

Amikor az Örökkévaló megteremtette a világot, a negyedik napon megteremtette az égitesteket: a Napot és a Holdat. Egyformának teremtette őket az Isten, egyforma nagynak, egyforma hatalmasnak. Ám a Hold elégedetlen volt. Azt mondta Istennek: Világ Ura, nem való, hogy két király uralkodjon ugyanabban a királyságban! Vagyis nem akart osztozkodni a Nappal, egyedül magának akarta az uralmat! Azt mondta erre a világ Teremtője: „Igazad van. Éppen ezért kisebbé teszek, fényedet pedig gyengébbé, a Napot pedig meghagyom hatalmasnak és fényesnek.” Nagyon elszomorodott a Hold, hogy kapzsiságáért végül megbűnhődött. Anyyira szomorú volt, hogy Isten megszánta, és számtalan csillagot adott neki ajándékba, hogy éjszakáról éjszakára kísérik örökké tartó égi útján.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősothon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országszerte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A fentiek marketingcéllal hozhatók létre a jogosultak előzetesen írásbeli egyetemes hozzájárulással.

Zsidó kulináris kaland a Kazinczy utcában

5. Sóletfesztivál

2019. augusztus 25. vasárnap 11-20 óra

2019-ben ötödik alkalommal kerül megrendezésre a népszerű zsidó gasztrofesztivál a belváros szívében, a Kazinczy utcában. A résztvevők nemcsak 4 különböző ország sóletjét, hanem számos más tradicionális zsidó ételt és italt is megkóstolhatnak, melyek mind szigorúan kóserek a rabbinátus által ellenőrizve. Ezen túl bepillantást nyerhetnek a kóser konyha és zsidó élet rejtelmeibe. Az EMIH által szervezett egész napos fesztiválon a gasztronómiai élmények mellett élő koncertek, gyermekfoglalkozások, kulturális programok várják az érdeklődőket.

www.soletfesztival.hu**BÉT MENÁCHEM**
EMIH GYERMEKOKTATÁSI KÖZPONT**MAGYAR ÉS IZRAELI OKTATÁSI
SZAKÉRTŐK AJÁNLÁSÁVAL!**

ב"ה

TRADÍCIÓ ÉS FEJLŐDÉS

- Államilag akkreditált 8 osztályos képzés
- Beszédközpontú nyelvoktatás tudásszint szerinti bontásban
- Informatika oktatás első osztálytól
- Alternatív módszerek, modern technológia
- Alacsony osztálylétszám
- Pedagógus továbbképzés
- Pozitív zsidó identitás
- Egyéni fejlesztés

BÉT MENÁCHEM HÉBER-MAGYAR KÉTTANNYELVŰ ÁLTALÁNOS ISKOLA

Tudj meg többet rólunk: www.zsidoiskola.hu | 1074 Budapest, Dohány utca 32-34. | +36 1 781 4760; +36 70 379 1250